

Het
Nationale
Theater

Koninklijke Schouwburg
Theater aan het Spui
Zaal 3

Inhoudelijk jaarverslag

Producties, Programmering,
Educatie & Interactie en Publiek

hnt.nl

Jaarverslag 2023

Inhoudsopgave

Missie en visie	p. 3
Hoofdactiviteiten	p. 4
De Staat van het Theater	p. 5
HNTproducties voor volwassenen	p. 10
HNTjong	p. 16
Programmering	p. 20
HNTeducatie & interactie	p. 24

Missie en visie

Onze missie

Het Nationale Theater gelooft in theater als publieke arena waar de brandende kwesties van vandaag worden onderzocht en bevraagd. Waar de grote verhalen van deze tijd worden verteld. Een bruisend huis van verbeelding en verbinding dat zich radicaal openstelt voor iedereen. Een kruispunt voor betekenisvolle ontmoetingen, in levenden lijve. Een veilig thuis waar we ons met gretige nieuwsgierigheid openstellen voor het onbekende. En waar we de moed opbrengen om de wereld weer met open vizier aan te gaan.

Wie zijn wij?

Met theater voor jong en oud, voorstellingen door gevierde regisseurs en aanstormende talenten, actief reizend door het hele land, is Het Nationale Theater een toonaangevend theaterinstituut, dat iedere inwoner van dit land uitnodigt tot ontmoeting, kunstbeleving en debat. Opererend vanuit onze politieke hoofdstad is het een cultureel brandpunt dat theater een prominente plek geeft in het hart van de samenleving. Met klassiekers uit de wereldbibliotheek, actueel geschreven drama en innovatieve programma's voedt, faciliteert en inspireert Het Nationale Theater het publiek in zijn zoektocht naar houvast, visie en vermaak.

Waar staan wij voor?

Het Nationale Theater is radicaal vriendelijk en vriendelijk radicaal. We ontvangen onze gasten met open armen en gaan niet alleen respectvol, maar bij voorkeur liefdevol met elkaar om. Tegelijkertijd zijn we in staat om, heel precies en met respect, te zeggen waar het op staat. En de ander te verleiden met ons mee te gaan. Geen vuist, maar een stevige, open hand. We blijven permanent nieuwsgierig en bevragen vastgeroeste procedures. Innovatie is geen mantra, maar een innerlijke drang. Maatschappelijke betrokkenheid is geen ideologische keuze, maar keiharde praktijk.

Hoofd-activiteiten

Het Nationale Theater bestond bij het ingaan van 2023 zes jaar. In het verslagjaar werkten zes regisseurs, zeventien acteurs in vaste dienst, circa tweehonderd medewerkers en vele tientallen freelancers aan de realisatie van onze missie en visie. Dat resulteerde in:

- Zestien eigen producties voor jong en oud: zes grotezaalvoorstellingen en acht vlakkevloervoorstellingen, een klassevoorstelling en het coproductie; in het kader van talent- en tekstontwikkeling, empowerment, schoolvoorstellingen, familie-, jeugd- en jongerentheater.
- De programmering van circa 600 (gast)producties, met nadruk op toneel door BIS-instellingen en FPK-gesubsidieerde groepen. Daarnaast toonden wij voorstellingen van vrije producenten, internationale huizen en uit andere disciplines (o.a. dans, opera, theatercollege).
- Meer dan 750 activiteiten in het kader van Educatie & Interactie, waaronder lessen op Haagse scholen, theaterwerkplaatsen, jongerenmanifestaties, MAAKdagen, Lezen met HNT, de Wijkjury, Moksi Patu en HNTonbeperkt.

In de dagelijkse praktijk van Het Nationale Theater komen drie lijnen – produceren, programmeren, educatie & interactie – voortdurend samen in totaalprogramma's, waarin de bezoeker als 'medemakers' centraal staat. We bespelen en programmeren drie zalen: de Koninklijke Schouwburg, Theater aan het Spui, Zaal 3 en HNT Studio's. Onze eigen producties reizen langs theaters in heel Nederland en soms in het buitenland. Regelmatig werken we in Haagse wijken en op scholen in Den Haag en de rest van het land.

Focus door thematische lijnen

Om de effectiviteit van ons werk te verscherpen, werken we vanuit een integrale gedachte: productie, programmering en educatie & interactie moeten elkaar steeds zo veel mogelijk versterken. Onze educatie-, interactie- en marketingprogramma's centreren zich rondom de eigen grootschalige totaalproducties.

De inhoudelijke samenhang wordt versterkt door nadrukkelijk te werken langs drie thematische lijnen:

- *Waar komen wij vandaan?* Over nationale en persoonlijke geschiedenissen. Verhalen van vlucht, migratie en dekolonisatie. Over zwarte bladzijden, blinde vlekken en trauma's. Over erfenis, schuld en boetedoen.
- *Hoe leven wij samen?* Over fricties in de gefragmenteerde stad. Over de noodzaak van elkaar te houden. Over het vastbijten in groepsidentiteiten en de eenzaamheid van de bubbel. Over hopeloze liefdes en de grenzen van intimiteit.
- *Waar gaan wij naartoe?* Hoe te leven op een te hete aarde? Over de houdbaarheidsdatum van het neoliberale kapitalisme. Over gentech, digitale ethiek en kunstmatige intelligentie. Over zorgrobots en onze verlangde verhuizing naar Mars.

Bijzondere activiteiten

- Met HNTjong speelden we voor het eerst in Suriname. We bereikten 2.000 bezoekers, waarvan het grootste deel kinderen met de voorstelling *Tori*. Er ontstond een vruchtbare artistiek-inhoudelijke samenwerking, waarvan wij nu onderzoeken of we die in de komende kunstenplanperiode kunnen uitbreiden.
- In september verzorgden we de opening en afsluiting van het jaarlijkse theaterfestival TF. Eric de Vroedt gebruikte zijn openingsrede, de Staat van het Theater, voor een gepassioneerde oproep om op zoek te gaan naar 'nieuwe universele verhalen', waarin vanuit verschillende perspectieven wordt gezocht naar wat ons allen op systeemniveau bindt en bedreigt. Tien dagen later verzorgde HNT het feestelijke *Gala van het Nederlandse theater*. De avond werd geregisseerd door Noël Fischer en Eric de Vroedt, de presentatie lag in handen van Soumaya Ahouaoui en Rick Paul van Mulligen. Een korte impressie van de avond werd uitgezonden op de NPO.

DE STAAT VAN HET THEATER 2023 / Eric de Vroedt

Uitgesproken tijdens de opening van het Theaterfestival op 7 september 2023, De Kleine Komodie, Amsterdam.

Soms moet je iets heel anders doen dan je van plan was. Soms gebeurt er iets dat je op een totaal ander spoor zet. Dat je dichterbij jezelf brengt misschien, of bij de waarheid. Een explosie in je hoofd. Een flits van een inzicht. Oké, een minuut later alweer verkruid, maar toch. Dat moment was er! Het moment dat ik 's ochtends vroeg door Amsterdamse straten fietste naar de repetities in De Sloot en ik onverwachts in mijn hart werd getroffen door een liedje dat ik hoorde op mijn koptelefoon. Was het moeheid, sentiment, aanstellerij? Waarom stroomden ineens de tranen over mijn wangen? Was 't nostalgie, banale herkenning van een bijna vergeten melodietje? Waarom zinderde mijn lijf ineens van opwinding, op die grijze donderdagochtend? Waarom kon ik niet stoppen met janken en lachen tegelijkertijd? Het liefst had ik het verkeer op het Hugo de Grootplein stilgezet en was ik ter plekke met alle automobilisten en fietsers gaan dansen. In plaats van die goedkope Lala-land-fantasie (ik heb altijd in musicals willen leven!), zette ik mijn fiets aan de kant en sprak een voicemail in. En dit was de eerste zin: *soms raakt iets je middenin je hart en kan je niet anders dan daarover spreken.*

Hoe graag ik 't ook anders wilde. U heeft de aankondiging gelezen. Ik zou hier gaan spreken over *het prachtige, meeslepende en urgente theater dat in dit land wordt gemaakt*. En zelfs nadat een achtenswaardig dramaturg op Theaterkrant dat voornemen *uit-ge-breed* had bekritiseerd (als *veilig en gewelddadig*) leek me dat een heel goed idee. Ik wilde u namelijk absoluut niet gaan vertellen wat er allemaal misgaat in onze sector. De afgelopen maanden heb ik de Staten van mijn 41 (!) voorgangers doorgeploegd en tot mijn schrik moest ik constateren dat van al die hemelbestormende intenties en voorstellen niet heel veel is gerealiseerd. Spreek je utopische ideeën uit voor een zaal vol eigenwijze theatermakers, studenten en journalisten en je weet zeker dat je voorstellen binnen de kortste keren vermalen, geperverteerd of platgeluld zijn. Ik wilde voor één keer niemand de maat nemen, níet weer de betweter uithangen. We barsten in deze sector van de zelfkritiek, op het zelfkastijdende af, die wonden hoefde ik niet nog eens open te peuren.

Dus geen klaagzang over de enorme versplintering in onze sector (afgelopen jaar: 1420 premières!) Niet zeuren over al die schouwburgen die onder water staan (een land vol peperdure theatergebouwen maar amper nog budget voor serieuze programmering). Geen betoog over Het Schandaal van de Sluipende Bezuiniging (#ravijnjaar). Nee, een Staat van het Theater moest groter zijn dan dat!

Na 41 klaagzangen en goede voornemens wilde ik voor de verandering eens de loftrompet steken. Het had misschien iets te maken met m'n reis naar Indonesië, deze zomer. In een land zonder BIS, FPK, Oerol of theatereducatie voor peuters, werd ik vooral heel bescheiden. 16.000 kilometer verderop kon ik m'n irritatie en onrust, m'n ambitie en concurrentiedrang even achter me laten en zag ik vooral de intense rijkdom van ons theaterlandschap. En kon ik eigenlijk alleen maar trots zijn op deze sector, op mijn collega's, op hun werk. Ver van het dagelijks gedoe bleef vooral de theaterliefhebber, *-fan, -fanaat* over, de verliefde groupie, die ik m'n hele leven al ben. Van de eerste voorstelling die ik op m'n 6e zag ('Hé, wil je met me lopen?' van jeugdtheater Wiedus). Tot de laatste die ik zag voor vertrek naar Indonesië ('Tijd zal ons leren' van Romana Vrede). En daartussen een gigantisch berglandschap, met spectaculaire toppen – oh, wat heb ik mij gelaafd aan het prachtige werk van Dirk Tanghe, Gerardjan Rijnders, Luk Perceval, Discordia, Jan Ritsema, Kas & de Wolf, Ivo van Hove, Ola Mafaalani, De Mug, Erik Whien, Daria Bukvic, Eline Arbo, Saman Amini, Club Lam. En wat heb ik mij soms kapot geërgerd aan precies hetzelfde rijtje.

We praten in deze sector veel te weinig over onze diepe liefde, over onze passie voor theater, over het intense geluk dat een belangrijke voorstelling ons schenken kan. En daarom wilde ik 't doen.

Maar soms gebeurt er iets en wordt alles anders. Er was een liedje op een donderdagochtend. Een flits, een ontploffing in m'n hart, de neiging op straat te gaan dansen. Het begin van een inzicht – reeds verkruid. In m'n oren elektronische gamelanklanken, opbouwende spanning, tromgeroffel, bijna goedkope effecten. Na 46 seconden breekt het nummer los en lijken we beland in de jaren '80 – Europese gitaarrock? Op de 56e seconde zet bijna geknepen, verwrongen zang in, een stem uit een vorig leven, je kan de woorden niet verstaan. Gitaarrock wordt iets van reggae. En een minuut later weet je zeker: deze woorden komen van de archipel, flarden herkenning dankzij je Duolingo cursus Bahasa Indonesia. Maar in je oren vliegt de muziek kris kras de wereld over. Van Amsterdam naar Denpasar, van Hong Kong naar Kingston Town, en via Lissabon weer terug.

Nusantara Beat is een jonge Amsterdamse formatie die bestaat uit zes muzikanten met Indonesische roots. De muzikanten hebben in verschillende groepen gespeeld en succes gehad, maar in de coronaperiode hebben ze elkaar opgezocht en zijn ze op basis van muziek uit Indonesië nieuwe muziek gaan maken. Het nummer 'Djanger' is een moderne cover van een Balinees volksliedje dat ook terugkomt in de Janger-dans, een

van de populairste Balinese dansen. Janger betekent grofweg 'verliefdheid', in de zin van *smoorverliefd*. De dansvoorstelling werd begin jaren '30 gecreëerd, middenin de laatste, heftige fase van de koloniale periode. Voor de helderheid: na 5 maanden Duolingo kan ik drie sinaasappelen bestellen en vertellen dat de vrouw van mijn neef zwanger is, maar dit eenvoudige liefdesliedje verstond ik niet. Wat raakte mij dan zo?

Terwijl ik op straat die voicememo insprak realiseerde ik me wat voor intense week 't was geweest (en dat ik zeker te laat voor m'n repetitie ging komen). Twee dagen eerder had ik 'Archipelago' gezien, de voorstelling die regisseur Chyramain van Kempen en schrijver Melissa Knollenburg bij Het Nationale Theater maakten in het kader van de Indië-herdenking. Die dinsdag werd herdacht dat 78 jaar geleden een einde kwam aan de Japanse bezetting van wat toen nog Nederlands-Indië heette en wereldwijd een einde aan de Tweede Wereldoorlog. In anderhalve dag hadden Chyramain en de acteurs – Esther Scheldwacht en haar zoons Moos en Billy de Walle – een leesvoorstelling in elkaar geknald op basis van de sterke tekst van Knollenburg. Een voorstelling over de zoektocht van de Indische Milan naar het pijnlijke verhaal van zijn altijd zwijgende opa Aya. Over de complexe relatie tussen deze Milan en zijn moeder Mira die haar vader Aya nooit naar zijn kampverleden en zijn spoorloos verdwenen Indonesische moeder had gevraagd. De voorstelling was een tastende zoektocht naar een veel te vage, ongrijpbare geschiedenis. Het resultaat: niet minder dan een klein wonder. De tekst wemelde van de precieze zinnestukjes die de vele Indo's in de zaal direct in het hart raakten.

Milan : waarom heb je hem nooit gevraagd naar een stamboom?

Mira: dat heb ik wel, hij gaf alleen wat losse namen

Milan: losse namen? welke namen?

Mira: ik heb het niet opgeschreven

Milan: hoezo heb je niets opgeschreven?

Mira: ik weet het niet elke vraag die je stelt heeft hetzelfde antwoord, Milan, ik weet het niet

Het was alsof ik mijn moeder hoorde spreken...

We weten nog veel te weinig van wat er in de Nederlandse kolonies is gebeurd. Hoe het dagelijks leven eruitzag, hoe pioniersdrang en avonturisme leidden tot uitbuiting en onderdrukking, hoe segregatie, oorlog en vlucht zwarte gaten in hele stambomen sloegen. We zijn nog maar net begonnen de eerlijke verhalen daarover te vertellen. De voorstelling toonde wat theater kan doen: woorden geven aan een niet-geformuleerde geschiedenis. Geen wetenschappelijke maar poëtische woorden. Geen feitelijk, chronologisch verhaal maar een poëtische vertelling vol associaties, grapjes, kleine

verwijzingen, gedrag, schijnbare stereotyperingen (*Nu moet je echt iets eten! / Ja, ma!*). Via de verbeelding werd een vergeten geschiedenis tot leven gewekt. En kregen zelfs de Indonesische voorouders een stem; alsof op toneel de doden werden opgeroepen. En in een ademtocht, kreeg hun geschiedenis heel even Betekenis. Het is gezien, het is niet onopgemerkt gebeven. In die ene scène, met die paar zinnen, dat specifieke licht, die flarden muziek, met die perfecte intonatie kreeg de historische mist eventjes vorm – en was Betekenis daar. Catharsis! Een magisch moment, waarin ik even het lot van de Indo helemaal snapte. Alsof ik 't kon vastpakken. En alsof ik ook mijn buurvrouw kon vastpakken, want, ik wist zeker, al die mensen in die zaal deelden die ontroering. Heel eventjes waren we op die dinsdagmiddag in de Koninklijke Schouwburg één hoofd, één lichaam dat intens bezwangerd was door een poëtische waarheid.

Hoe vaak raak je door het jaar niet kwijt waarom je 't allemaal doet. We hollen van productie naar productie, van tekort naar tekort, van relletje naar relletje, van sterrensucces naar sterrensucces. Maar bij mijn eerste voorstelling na de zomer ervoer ik ineens weer waarom ik dit verslavende vak al 30 jaar uitoefen. Maar 't was meer dan dat: hier vond een verstomde stem haar woorden, kreeg een niet gehoord verhaal eindelijk ruimte. En was er een gemeenschap samen die zich erkend voelde door dat verhaal. Of: die zich dankzij dat verhaal eindelijk gemeenschap kon voelen. Heel eventjes maar, in die donkere zaal. Want na het applaus kwamen de beschouwingen weer, de interpretaties. En ontploft zo'n gemeenschap middenin in je gezicht. En lijkt je catharsisch inzicht een sentimentele platitudes.

Maar toen ik dus twee dagen later op de fiets dat nummer van Nusantara Beat hoorde, zette de catharsis zich in volle hevigheid door. Weer was ik getuige van een zoektocht naar die paradoxale geschiedenis. Weer slaagden jonge Indo's erin de verstomde stemmen opnieuw te doen klinken. In opwindende kunst die veel spannender was dan de doorgaans brave Nederlands-Indische kunst van de afgelopen decennia. Pas op: hier spreekt mijn moeder via mij en ik laat haar even aan het woord: *dat gedoe met Tante Lien met die rare accentjes, dat kinderlijke, dat quasi-onschuldige, dat eeuwig nostalgische, over die verwende types die verlangen naar de tijd dat ze nog baboes hadden*. Mijn moeder – een groot kunstliefhebber – had ook staan swingen op Nusantara Beat. Dit waren muzikanten die weliswaar gebruikmaakten van geschiedenis (sterker: een Balinees wijsje schaamteloos toe-eigenden) maar deze subliem vermengden met de klanken van Indonesische pop uit de jaren '70 (nog een ongegeneerde toe-eigening) en een totaal nieuw geluid smeedden voor de 21e eeuw. Muziek voor super-diverse, Aziatische, apocalyptische tijden.

Nieuwe verhalen vertellen met verloren gewaande

stemmen. In zijn boek 'The Nutmeg's Curse' betoogt de Amerikaans-Indiase schrijver Amitav Ghosh dat dat precies de taak van kunst is in deze tijd van planetaire crisis: een stem geven aan al die mensen, dieren, planten, gronden en geesten die door het kapitalistisch-koloniale project in de afgelopen eeuwen monddood zijn gemaakt en tot grondstof zijn gereduceerd. In zijn boek verbindt hij op sublieme wijze het identiteitsdebat met de klimaatcrisis en de belangrijke rol die kunst kan spelen. Hoe in de kunst te reageren op de dreigende ondergang van de wereld? Wat Ghosh betreft niet met nog meer debat, science-fiction of dystopische toekomstvisioenen. Onze klimaatcrisis is al decennia, zo niet al eeuwen bezig en heeft talloze levens en landschappen al ernstig ontwricht. Vertel de verhalen van de boerenfamilies die hun land zien verdrogen, betoogt Ghosh, of van klimaatvluchtelingen uit het Midden-Oosten. De verhalen van de Sami in Lapland of van de inwoners van het zinkende eiland Tuvalu. Maar Ghosh trekt het breder: wordt 't niet 's tijd om ook de bomen een stem te geven? De vogels die steeds verder moeten vliegen? De stille krachten die zich roeren in tornado's en vulkanen? Onze dode voorouders. Ghosh bedoelt dat niet ludiek: op zijn wereldwijde rooftocht reduceert het kapitalisme permanent alles en iedereen tot verhandelbaar product. En ontnemt 't z'n rechten, z'n waarde, z'n stem. We moeten weer leren luisteren. Ook naar de dieren, planten, geesten, gronden. Er schuilt zoveel intelligentie in de wereld om ons heen, maar we zijn het luisteren verleerd.

It is essential now, as the prospect of planetary catastrophe comes even closer, that those nonhuman voices be restored to our stories. The fate of all humans, and all our relatives, depends on it.

Hier in de Kleine Komedie bij de opening van het Theaterfestival klinkt dat vooral best geinig: aha, De Vroedt kondigt aan dat ie voorstellingen gaat maken over vissen (Op Hoop van Zegen – vanuit vissersperspectief). Over boomknuffelaars. Of, OMG, gaat die boomer De Stille Kracht van Couperus nog 's regisseren?! U zit er niet ver naast. Want op mijn reis naar Indonesië was ik inderdaad omringd door verstomde stemmen, monddood gemaakte subjecten. En werd ik gedwongen naar ze te luisteren.

Op een dag was er een bril. Die ik in Jakarta op straat vond. Naast een door de Nederlanders gebouwde kerk. De bril bracht me in gesprek met een vrouw. Die de dominee van die kerk bleek. Maar ze kwam van de Molukken, 3.000 kilometer verderop. En die dominee had een zus, die nog woonde op Ambon. Het eiland waar Abigaël Jacoba Limba, mijn Molukse overgrootmoeder, 143 jaar geleden werd geboren. Midden in ons gesprek ging de dominee haar zus op Ambon Facetimen. En die stokoude

vrouw kon mij precies vertellen uit welke wijk mijn overgrootmoeder kwam. Rumah Tiga, Ambon Kota. Zonder die bril op straat, dominee Elly de Bell en haar stokoude zus op Facetime had ik mijn familie op de Molukken nooit gevonden. Sterker: niet eens geweten dat die nog bestond. Ik ging naar Ambon en Buru en door toeval op toeval, geluk op geluk vond ik talloze familieleden terug. Binnen 72 uur had ik er dertig achterneven en -nichten bij.

Toeval? Geluk? Aan deze kant van de aarde kan ik 't niet anders dan zo zien, maar in Indonesië leek 't soms alsof mijn familie *mij* vond. Alsof eerst een mysterieuze bril, dan weer een bloem, de geur van kajapoetih-olie of een wel heel toevallige passant mij meevoerde op een zoektocht die *ik* niet stuurde, maar die *mij* leidde. Hoe graag ik mij ook wegwijs liet maken door mijn Lonely Planet en de boeken van m'n oudtante Beb Vuyk, in Indonesië leken soms andere krachten mijn gids te zijn. Doorgaans ben ik te nuchter voor dit soort dingen, maar hoe kon ik verklaren dat een boek van Beb Vuyk in mijn hotelkamer in rook leek te zijn opgegaan, precies op het eiland waar ze het 85 jaar geleden schreef? Waarom klonk in dat restaurant het onbekende liedje dat werd gedraaid bij mijn oma's crematie, precies op het moment dat ik intens aan haar dacht? Waren dit de Stille Krachten die mijn familie honderd jaar geleden verjoegen van het eiland Buru? Zijn dit *the non-human voices* van Amitav Ghosh?

Of... maakte mijn brein overuren? En was dit het lot van de Indo, van de-mensen-van-gemengde-afkomst? Met je nuchtere half-Hollandse kop sta je ineens midden in de jungle. Je snapt de geluiden, de gezichten, de kampongstraatjes en de kolerezooi niet en dus laaf je je aan exotisme. En om je angst voor het vreemde te bezweren, noem je 't allemaal maar 'Oosterse mystiek'. Als ik me de afgelopen jaren ergens van bewust werd is het wel de ongemakkelijke tussenpositie die de Indo's in de geschiedenis altijd hebben bekleed. In de kolonie en daarna, tijdens bezetting, revolutie, oorlog en vlucht. Altijd zaten zij als gemengdbloedigen ingeklemd tussen de Nederlandse bovenlaag en de Indonesische massa. Tussen spierwit en donkerbruin. Tussen 'Verlichting' en 'Mystiek'. Van beide werelden even vervreemd. In Nederlandse ogen onbetrouwbare tussenmensen, in Indonesische ogen halve collaborateurs. Door beide groepen niet voor vol gezien. Soms uitgekotst, vaak genegeerd.

Misschien was dát wel wat ik op die donderdagochtend allemaal in dat liedje van Nusantara Beat dacht te horen. Of die dinsdagmiddag in de schouwburg had gevoeld. Paradoxe geschiedenissen, stamelende voorouders, niet-menselijke stemmen die dringend gehoord willen worden.

Het festival dat wij vandaag hier openen wemelt van de verstomde stemmen die opnieuw leren spreken. Ik hoorde ze bij 'The Story of Travis' van Theater Rotterdam.

Bij 'De Jaren' van Eline Arbo. Bij 'Ik zeg toch sorry' van Raymi Sambo. Bij 'Saman Amini's integratieplan'. Bij 'Queer Planet' van Noël Fischer. Dát is De Staat van het Theater van 2023: theater als emancipatiemachine. Als tijd en ruimte voor geschiedenissen waar veel te weinig woorden aan zijn besteed. Een podium voor hoognodige erkenning. Voor het brouwen van gemeenschappen. Gemeenschappen die doorgaans als los zand aan elkaar hangen, een en al tegenstellingen zijn (Indo's onder elkaar, 't is verschrikkelijk) maar door theater, door de live gebeurtenis en het samenzijn, even hun kinnesse laten varen en samen kunnen verwijlen in hun lot, hun verbondenheid, hun bloedband desnoods.

En precies daar wordt 't soms een beetje eng. Het is m'n moeder weer die spreekt. Als een echte naoorlogse 20e-eeuwer had mijn moeder nogal een afkeer van groepen. Van de Indische gemeenschap hield zij zich verre. *Vréselijk, dat slome Indische gedoe!* Op de boot van Indonesië naar Nederland sneed zij alle banden met haar geboorteland door. Haar hele verdere leven stond in het kader van een streven nog Nederlandser dan de Nederlanders te zijn. Wat voor haar betekende: een modern, rationeel individu dat zich heeft losgemaakt van benauwende groepsverbanden of tradities. En zeker tot de eeuwwisseling wás dit ook de dominante maatschappelijke ideologie, óók in de kunsten. Hoezo familiebanden, tradities, voorouders en gemeenschapsvorming? Het ging over bevrijding! Autonomie! Gemeenschappen zouden uiteindelijk altijd tot Auschwitz leiden. En dus was, zeker in de kunsten, elk groepsgevoel hoogst verdacht, elke traditie taboe. Mijn moeder zou hebben staan dansen op Nusantara Beat, maar flink de kriebels hebben gekregen van al die identiteitsvoorstellingen van nu. Zoals ze in haar eigen voorstelling zei: *ik weiger me te laten vastpinnen door die identiteitsmafia van tegenwoordig!* Zij was niet 'Indisch'. Nee, zij was *West Side Story* en *Nat King Cole*. *Carson McCullers* en *Dylan Thomas*. *Het Rotterdams Filmfestival* en de *boekenbijlage van NRC*.

Ik moest mijn moeder een beetje gelijk geven toen ik in diezelfde week dat ik 'Archipelago' zag en Nusantara Beat ontdekte op social media door mijn 'eigen gemeenschap' door het slijk werd gehaald. Die dinsdagavond was ik bij een televisieprogramma op NPO1 te gast, voorafgaand aan de officiële herdenking bij het Indië-monument in Den Haag. Op prime time had ik de Nederlandse militair Raymond Westerling een oorlogsmisdadiger genoemd. En Femke Halsema gelijk gegeven weg te blijven bij de extreemrechtse Indië-herdenking op De Dam waar aan deze Westerling eer werd betoond. Dat was vloeken in de Indische kerk!

*Een dolksteek voor de Indische gemeenschap!
Deze adhd nono heeft geen idee waar hij over
spreekt!!! Het lijkt wel de spreekpop van Wibi*

Soerjadi

Toen ik hem hoorde praten, kwam bij mij een ontzettende agressie naar boven. Misselijk werd ik van dit interview. Kom ik hem ooit tegen dan weet ik nog niet wat ik doe. (6 likes)

Voor veel Indo's is Raymond Westerling nog altijd een held, die de Indo's tijdens de onafhankelijkheidsoorlog zou hebben beschermd tegen revolutionaire Indonesiërs. Een grote mythe. Westerling was een sadist die nietsontziende methodes toepaste. Maar als je je decennia niet gezien en gehoord voelt, zelfs vernederd, dan grijp je kennelijk naar het allergenste om aandacht te krijgen en je tegenstander te raken. Zoals de witte onderklasse in Amerika Trump stemt, zo omarmen ouwe, rechtse Indo's Westerling om de overheid, die amper oog heeft voor hun pijn en belangen, op de kast te jagen.

Dat is meteen een belangrijke vraag bij al die hoognodige gemeenschapsverhalen die we nu vertellen. Zijn ze ook in staat de specifieke gemeenschap te bekritisieren? Of mag die gemeenschap alleen worden gevierd? Een keertje niet worden geproblematiseerd? Mag alleen de strijd met de vijandige buitenwereld worden getoond? Of komt er bijvoorbeeld ook een keer een Indische voorstelling die de Indo niet alleen als slachtoffer van de geschiedenis toont maar ook als collaborateur? Als hypocriete ontkenner van zijn eigen inheemse afkomst? Ik heb 't over Indo's maar kan 't net zo goed hebben over al die andere groepen. Nazaten van tot-slaaf-gemaakten, queers, Koerden, me-too-slachtoffers, moslims, Duindorpers, Limburgers, Twentenaren. Is er naast terechte aandacht voor hun slachtofferschap straks ook ruimte voor pijnlijke paradoxen, de vuile was?

Verstomde stemmen woorden geven betekent niet alleen bejubelen en eerbied tonen, maar ook ambivalenties benoemen. De menselijke ervaring is nooit eenduidig. We zijn helden en labbekken tegelijkertijd, we zijn slachtoffers en daders op hetzelfde moment, vrijheidsstrijders en collaborateurs ineen. Een mens is niet zijn identiteit, een mens is gelukkig zoveel meer. Is dat gegeven niet net zo goed verstomd in deze eenduidige tijden? We zien elkaar te makkelijk alleen nog maar als Beeld, als Vertegenwoordiger van een Idee. En veel te weinig als een ongrijpbaar individu met talloze tegenstellingen. Ik moest eraan denken, bij de mini-rel op Theaterkrant over deze Staat van het Theater. Bepaalde reaguurders konden mij alleen nog maar zien als Vertegenwoordiger van Het Establishment. Als Gezant van De Oppermachtige BIS. *Nieuwe stemmen, please!*

Da's het risico van het denken in groepen, identiteiten. Ze zijn soms heel benauwend voor diegenen die erin zitten. Vaak uitsluitend voor wie erbuiten staan. Reducerend voor haast iedereen. Na de posts op de

Indische Facebookgroepen wilde ik zo gauw mogelijk die bekrompen Indische gemeenschap weer ontvluchten. M'n moeder zou trots op me zijn.

En nog een vraag: creëert het belangrijke streven naar inclusiviteit niet een nieuwe vorm van exclusiviteit? De ene avond bedienen we Indo's, de andere avond doven- en slechthorenden, de derde avond Groningse gasslachtoffers. Iedere groep z'n eigen verhaal, op z'n eigen moment, en niemand die eraan mag komen. Zijn er in deze tijd nog wel universele verhalen te vertellen? Natuurlijk is dat een enigszins besmet concept. Tot voor kort waren universele verhalen vooral witte, mannelijke verhalen. Die valse claim op universalisme is gelukkig ontmaskerd en eindelijk is er ruimte voor gemarginaliseerde perspectieven. Maar als elk perspectief zijn eigen avond krijgt, leidt dit dan niet tot versplintering, bubbelwaarheden, segregatie?

Wat mij betreft is dat de uitdaging is voor de komende jaren: verdrukte perspectieven ruimte bieden maar óók incorporeren in grotere vertellingen over en voor de hele samenleving. Omdat een gezonde samenleving nou eenmaal niet zonder verbindende verhalen kan. Zonder te vervallen in de louter witte blik of zoetsappig Benneton-theater. Verhalen creëren waarin al die nieuwe sprekers worden gevierd, maar ook intern en met elkaar mogen clashen. Waarin die zienswijzen zich niet veilig terugtrekken in hun eigen biotoop maar continu elkaar opzoeken, aftasten, het contact aangaan.

En: waarin zij niet alleen strijden voor hun gender, geloof of kleur maar vooral ook Het Systeem bevragen waarvan wij, met z'n allen, deel uitmaken. Laten we 't op toneel iets vaker hebben over sociale ongelijkheid. Over klasse. Over eroderende instituties en manipulatieve multinationals. Over Big Tech, Big Pharma, Big Agro. Want, zoals Romana in 'Tijd zal ons leren' zei:

We moeten het kapitalisme repareren. (...) Het kapitalisme is the dark force. Dát is de duivelse praktijk. Dát is de voodoo die we moeten vrezen.

Die donderdagochtend kwam ik veel te laat aan bij de repetities voor 'Disgraced', de voorstelling die ik met Saman Amini maak, een stuk van de Amerikaans-Pakistaanse schrijver Ayad Akhtar. Een voorstelling waarin een afvallige moslim, zijn woke witte vrouw, haar joodse curator en zijn zwarte echtgenoot met elkaar het strijdperk betreden. Waarin Aktar flink de vuile was buiten hangt, wat 'm niet in dank is afgenomen. De acteurs vonden het niet erg dat ik te laat was. Vooral niet toen ik vertelde dat een liedje van een band mij zodanig inspireerde dat ik besloot om voortaan alles anders te gaan doen.

Het liedje bood mij een glimp van de opwindende kunst die ons nog te wachten staat. Kunst die over continenten raast, tijdszones slijt, orkanen, walvissen

en voorouders doet spreken. Kunst die de wanorde van de wereld beweent, maar niet ophoudt die chaos op sublieme wijze steeds weer te bezweren.

(live-muziek: Djanger van Nasantara Beat)

HNTproducties

Waar 2022 zich kenschetste door de grootschalige (marathon)voorstellingen *OustFaust*, *Leedvermaak-trilogie*, *De eeuw van mijn moeder*, *The Nation* (reprise), brachten we in 2023 een meer reguliere mix van grote en kleine voorstellingen. We maakten de intieme, maar zeer impactvolle voorstellingen *Every Brilliant Thing* (regie Erik Whien) over omgang met depressie en *Tijd zal ons leren* van Romana Vrede: een podcastserie, televisieprogramma en bejubelde voorstelling over de traditie van verzet tegen slavernij (première Keti Koti). Een registratie van *Tijd zal ons leren* was ook op televisie te zien. Romana Vrede kreeg de Prijs van de Kritiek voor ‘haar veelzijdige en visionaire werk als podiumkunstenaar, én voor haar waardevolle bijdrage aan de theaterkritiek’.

Ook het klassieke toneelrepertoire werd – soms brutaal, maar altijd vol liefde en eerbied – naar de 21e eeuw gebracht met *Happy Days* van Beckett en *Coriolanus* van Shakespeare (nominatie Theo d’Or voor Yela de Koning). Bovendien gingen nieuwe teksten en romanbewerkingen in première: *De jaren* naar Annie Ernaux (selectie Theaterfestival, Theo d’Or voor Mariana Aparicio), *Laagland* van Nathan Vecht, *Disgraced* van Ayad Akhtar (coproductie Black Sheep Can Fly).

Het Nationale Theater wil een ‘huis van gemeenschappen’ zijn, waar iedereen zich thuis kan voelen. Onze Haagse programmalijn ‘vieren & herdenken’ draagt bij aan het vormen en versterken van gemeenschappen. HNTproducties leverde hieraan een bijdrage door op 4 mei in het kader van het landelijke programma Theater na de Dam in de Koninklijke Schouwburg het verhaal te brengen van de ‘vergeten Holocaust’ van de Haagse Roma en Sinti. Voor de Indië-herdenking op 15 augustus schreef Melissa Knollenburg de nieuwe tekst *Archipelago*.

Met onze HOT-avonden geven we onze producties een thematische omkadering. Het Huis van Europa was partner bij ‘Possible Futures of Europe’. Bij *Laagland* ontwikkelden we in Eindhoven en Den Haag avonden over gelukke én mislukte participatietrajecten, onder de titel *Gaafland*.

Label	Titel
Grote zaal reisvoorstelling	Coriolanus
Grote zaal reisvoorstelling	Laagland
Grote zaal Innovatieproject	Tijd zal ons leren
Grote zaal onderzoek	Melancholia – het onderzoek
Vlakke vloer reisvoorstelling	Every Brilliant Thing
Vlakke vloer reisvoorstelling	Happy Days
Vlakke vloer reprise	De jaren
Vlakke vloer reprise	Tom Pain
Coproductie empowerment	Disgraced

Zoals vaker ging niet alles volgens plan. Vanwege Nina Spijkers’ zwangerschap tijdens *Coriolanus* vroegen we Liesbeth Coltof de eindregie van haar over te nemen. Ola Mafaalani werkte een maand met onze acteurs aan scènes uit *Melancholia* toen Eline Arbo haar regieopdracht teruggaf in verband met haar aanstelling als artistiek directeur bij ITA. De samenwerking met Coltof en Mafaalani beviel zo goed, dat wij hen hebben teruggevraagd voor toekomstige producties.

Grote zaal: Coriolanus

Na een succesvolle eerste samenwerking bij *The Nether* (2021), een productie die zij overnam van Daria Bukvic, vroegen we Nina Spijkers terug voor een grotezaalvoorstelling. Spijkers houdt van het klassieke toneelrepertoire. Daarom viel de keuze al snel op een minder bekende Shakespeare, *Coriolanus*. Dit politieke stuk, dat speelt in het oude Rome, laat de gespannen relatie zien tussen het volk en zijn leiders. Spijkers’ belangrijkste regie-ingreep was om Yela de Koning te casten in de titelrol. “Wat gebeurt er als deze woedende generaal geen man is, zoals in het originele stuk van Shakespeare, maar een vrouw? Waar woede bij mannen vaak gezien wordt als een kracht, worden boze vrouwen meestal weggezet als zwak of hysterisch. Terwijl zij zoveel redenen hebben om kwaad te zijn. We gaan Coriolanus’ vrouwelijke woede laten fonkelen,” aldus Spijkers.

Wanneer generaal Coriolanus (Yela de Koning) als winnaar terugkeert uit de oorlog, juicht het volk haar toe. En dat terwijl ze haar vóór de oorlog nog haatten. Op aandringen van haar ambitieuze moeder (Betty

Schuurman) en een invloedrijke politicus (Bram Coopmans) stelt Coriolanus zich verkiesbaar voor het hoogste politieke ambt. Niets lijkt haar benoeming in de weg te staan, maar dan hitsen haar politieke vijanden het volk tegen haar op. Als burgers kwaad het Capitool bestormen, moet Coriolanus vluchten. Uit wraak sluit zij zich aan bij de verslagen vijand: zij zal de stad, waarvoor zij haar leven zo vaak waagde, alsnog vernietigen.

Een aantal maanden vóór de productie startte, bleek Nina Spijkers zwanger. In goed overleg met alle betrokkenen werd besloten dat zij halverwege het repetitieproces zou worden vervangen. Liesbeth Coltof werd bereid gevonden om de productie met Spijkers' artistieke team af te maken. Dit zorgde voor stress, maar leidde wel tot een prachtig eindresultaat: vooral jonge vrouwen voelden zich empowered door de krachtige rol van De Koning, die werd genomineerd voor de Theo d'Or. Het imponerende toneelbeeld van Dennis Vanderbroeck, een monumentale trap samengesteld uit vrijrijdbare blokken, kreeg een speciale vermelding in het toonaangevende internationale designtijdschrift *Frame Magazine*.

Reacties

★★★★ De Volkskrant: "Een messcherp commentaar op de actualiteit."

★★★★ NRC Handelsblad: "Weergaloze Yela de Koning eist als vrouwelijke Coriolanus het recht op om woedend te zijn."

★★★★ Trouw: "Alsof Shakespeare stage heeft gelopen op het Binnenhof."

★★★★ Nederlands Dagblad: "Wat zou het mooi zijn als veel mensen, tieners en vijftigers, boeren en klimaatactivisten, naar dit stuk zouden gaan en er daarna over zouden doorpraten."

Grote Zaal: Laagland

Nathan Vecht schreef voor Het Nationale Theater *Laagland*, een nieuwe vlijmscherpe en komische tekst over de staat van Nederland. Een portret van onze samenleving, die wankelt langs de kloof tussen de elite en de lagere middenklasse en tussen aan- en afgehaakt Nederland.

In de kleine gemeente Langwetering wordt de rust ruw verstoord als de plaatselijke recreatieplas wordt aangewezen als bestemming voor klimaatneutrale waterwoningen. De drijvende woonwijk is ontwikkeld door de succesvolle tech-ondernemer Hugo (Joris Smit). Tijdens een 'keukentafelgesprek' op het gemeentehuis blijkt echter dat de lokale bewoners, onder aanvoering van de flexwerkende elektromonteur Ferry (Mark Rietman), niets moeten hebben van Hugo's goede bedoelingen. Er ontstaat een verbeterde strijd om lands- en lijfsbehoud. Wanneer blijkt dat de levens van Hugo en Ferry méér met elkaar verbonden zijn dan ze allebei dachten, krijgt deze strijd een fatale wending.

Laagland is geschreven op verzoek van regisseur Eric de Vroedt: "In dit land is een giftige cocktail ontstaan. De urgente strijd tegen klimaatverandering botst keihard op steeds grotere ongelijkheid. De bovenklasse vervult het meest, maar wordt het minst getroffen door de milieumaatregelen van de overheid. Mensen als Hugo omarmen technologische innovatie als oplossing: apps voor de economie; eco-nieuwbouw; groen is hot. Maar mensen als Ferry dreigen door strenge milieumaatregelen direct in hun portemonnee en bestaan te worden geraakt."

Het citaat van De Vroedt werd extra urgent na de verkiezingsuitslag van november 2023. De publieksreacties op *Laagland* onderstreepten de impact die deze voorstelling op velen had: "Geweldige voorstelling, Nederland op zijn smalst. Scherpe dialogen vol humor en menselijk leed." "Iedereen die inwoner, ambtenaar, politicus of ondernemer is moet dit zien. Iedereen dus." En veel mensen zagen deze voorstelling: meer dan 12.500 bezoekers kochten een kaartje voor *Laagland*.

Rond *Laagland* creëerden we met The Rainmakers *SneakPeek*, een digitaal verhaal waarin je op je mobiele telefoon alvast in de levens van twee personages kon duiken. Ook produceerden we in de Koninklijke Schouwburg de poëzieavond *Dichter bij Laagland*. In Eindhoven en Den Haag gingen lokale politici en betrokken burgers in gesprek over succesvolle én mislukte vormen van burgerparticipatie het contextprogramma *Gaafland*.

Reacties:

★★★★ Telegraaf: "Nathan Vecht en Eric de Vroedt steken de thermometer diep in de samenleving" / "pijnlijk raak" / "Tamar van den Dops wanhoop gaat door merg en been."

★★★★ Dagblad van het Noorden: "Weergaloos goed spel in *Laagland*. De actualiteit gevangen in een gouden lijst." / "De persiflage op het 'keukentafelgesprek' is grandioos en zet je tot nadenken over de Nederlandse politiek en machtsverhoudingen."

★★★ De Volkskrant: "snedig gespeeld door de voortreffelijke Mark Rietman" / "De minutieuze regie van Eric de Vroedt met haar flitsende overgangen naar nieuwe scènes geven de voorstelling ondertussen veel flair en houden je visueel geboeid"

Theaterkrant: "Alle politici en ambtelijke woordvoerders moeten dit stuk zien"

Brabant Cultureel: "Schrijver Nathan Vecht en Het Nationale Theater brengen de lokale werkelijkheid griezelig dichtbij."

Grote zaal: Tijd zal ons leren

Het project *Tijd zal ons leren* begon in 2020 in de nasleep van de moord op George Floyd, de #BLM-beweging en de coronapandemie. Tijdens de lockdowns startten Romana Vrede en performance-artist OTION een serie podcasts

en talkshows, waarin ze op zoek gingen naar de verhalen van verzetshelden uit de koloniale tijd. Met experts en kenners uit de diaspora doken ze in de geschiedenis van Afrika, de Amerika's, de Caraïben, Europa en Azië.

In juni 2023, precies 150 jaar na de afschaffing van de slavernij, kwam *Tijd zal ons leren* als performance op het toneel: een herschrijving van de Nederlandse koloniale geschiedenis vanuit het perspectief van het verzet. Want zo lang als er slavernij was, was er verzet tegen de slavernij. De verhalen van helden als One-Tété Lohkay, Georges Biassou en Dutty Boukman werden aangevuld met uiterst persoonlijke reflecties van Romana Vrede zelf op haar leven, dat van haar moeder en zoon, de lockdown in 2020: in een grootse vertelling knoopte ze het nu aan het toen, het kosmische aan het aardse, het persoonlijke aan het universele.

Voor de voorstelling vroeg Romana Vrede Erik Whien als eindregisseur. Dennis Vanderbroeck ontwierp een indrukwekkende theatrale ruimte: een halfroond wit doek, dat de ronding van de zaal als het ware spiegelde en volmaakte. Het licht van Julian Maiwald creëerde in deze ruimte zowel een intieme als een monumentale sfeer. Een registratie van de voorstelling werd uitgezonden op de NPO.

Reacties:

★★★★★ NRC Handelsblad: "Met haar vertelkracht, haar poëtische teksten en haar vermogen om het persoonlijke en het grote te verbinden, weet Vrede te raken en ontroeren."

★★★★★ De Volkskrant: "Direct weet zij de zaal in te pakken met haar bezwerende spreektrant, haar stemverheffingen, sierlijke motoriek en handgebaren."

★★★★★ I love theater: "Een ijzersterke reis door de tijd, van het slavernijverleden naar het slavernijheden." Theaterkrant: "Romana Vrede vuurt haar teksten ritmisch de zaal in, met melodieuze stem zingt en declameert ze. Ieder woord is raak. Ze vertelt over bekende en onbekende verzetsstrijders tegen de slavernij en speelt alsof de verhalen, de herinneringen en overpeinzingen ter plekke in haar opkomen. Volkomen in het hier en nu, waardoor de zaal haast met haar mee ademt"

Grote zaal: *Melancholia* (het onderzoek)

In het najaar van 2023 zou *Melancholia* in regie van Eline Arbo in première gaan. Een bewerking van de met prijzen overladen film van Lars von Trier, waarin een planeet op ramkoers met de aarde ligt. De met depressies worstelende Justine bloeit langzaam op, terwijl haar zus Claire steeds meer in paniek raakt. Helaas gaf Eline Arbo deze regieopdracht kort voor de start van de repetities terug in verband met haar aanstelling als artistiek directeur bij ITA.

De tijd was te kort om de voorstelling alsnog met voldoende kwaliteit te produceren. Het Nationale Theater nodigde daarom Ola Mafalaani uit voor een theatraal vooronderzoek met het materiaal van *Melancholia*. Deze ervaren regisseur met een indrukwekkende staat van dienst en een heel eigen signatuur heeft sinds haar vertrek bij het Noord Nederlands Toneel geen grotezaalvoorstellingen meer gemaakt in Nederland. Wij zagen dit als de kans om haar stem weer te laten horen in de schouwburg. Met acteurs, dramaturg en techniek dook zij in Von Triers meesterwerk. Samen onderzochten ze thema's en personages: hoe verbeeld je het verstrijken van de tijd en het einde van de wereld? Wat is de relatie tussen klimaatverandering en depressie? Hoe kun je als mens overeind blijven in de stormen die op ons afrazen?

We braken de repetitieruimte radicaal open door op drie avonden publiek uit te nodigen in de Koninklijke Schouwburg en hen te betrekken bij het onderzoek. Het leverde zeer uiteenlopende avonden op, waarin rituelen een belangrijke rol speelden en de acteurs de grens tussen spel en realiteit continu opzochten. Het onderzoek was artistiek succesvol, al leidde het er ook toe dat we voor Mafalaani op zoek gaan naar een andere tekst, die zij in 2026 bij ons zal regisseren.

Publieksreacties:

"Ik zou dit veel vaker willen meemaken. Heerlijk om het maakproces mee te beleven en de grote zoektocht te voelen naar een uiteindelijke keuze in de definitieve uitvoering."

"Nog nooit zo'n verrassende voorstelling meegemaakt. Erg leuke, bijzondere ervaring."

"Nieuwsgierig naar het vervolg en hoop dat de voorstelling t.z.t. een open vorm houdt, omdat ik me in zo'n opzet meer onderdeel van de thematiek kan voelen dan in een 'dichtgetimmerde' voorstelling."

"Ik heb me voortdurend afgevraagd waar de scheiding was tussen 'ingestudeerd' en 'nog in te studeren'."

Vlakke vloer: *Every Brilliant Thing*

Na een zegetocht over de wereld – waarbij het stuk de harten stal van publiek en critici – regisseerde Erik Whien *Every Brilliant Thing* van Duncan Macmillan. In 2020 werd de voorstelling voor het eerst opgevoerd met slechts een handje vol publiek op anderhalve meter afstand vanwege de pandemie-maatregelen. Omdat de voorstelling een groter publiek verdient, speelden we in 2023 een volwaardige tournee door het land. *Every Brilliant Thing* schijnt met een ontwapenende echtheid een licht op depressie en brengt een liefdevolle ode aan het leven. Het is een 'hilarisch grappige' (*The Guardian*) voorstelling, waarbij je als publiek medeververteller wordt van een hartverwarmend en hoopvol verhaal.

Een kind van zeven begint te schrijven aan een lijst met alle dingen die het leven de moeite waard maken. Terwijl het kind opgroeit, groeit de lijst mee. Van ijsjes en achtbanen via de stem van Nina Simone, naar de geur van oude boeken. Als er een miljoen dingen op staan blijkt de lijst, die begon als steun voor een depressieve moeder, een reddingsboei voor het inmiddels volwassen kind.

Duncan Macmillan (*People, Places & Things*) schreef dit stuk zó dat het door iedere acteur kan worden gespeeld, ongeacht gender(identiteit), leeftijd, etc. Iedere speler moet een eigen draai aan de tekst geven, door de lijst te verrijken met persoonlijke referenties. Deze hartverwarmende solo werd afwisselend gespeeld door Tamar van den Dop en Bram Suijker. De voorstelling bleek een unieke collectieve theaterervaring, waarbij het publiek meerdere malen tot tranen toe geroerd in de zaal zat. Vanwege het grote succes komt de voorstelling in december 2024 terug in de Nederlandse theaters.

Every Brilliant Thing nodigde nadrukkelijk uit tot interactie na afloop van de voorstelling. De afdeling Educatie & Interactie ontwikkelde een filosofisch nagesprek, waarvoor publiek werd uitgenodigd. Omdat muziek een belangrijke troostende rol speelt in de voorstelling, werd een interactieve spotify-playlist aangemaakt: *Every Brilliant Song*. Publiek werd uitgenodigd om een liedje of muziekstuk toe te voegen dat op enigerlei wijze troost heeft geboden. De lijst telt inmiddels 595 nummers.

Reacties

★★★★ Trouw: "Een saamhorigheidsgevoel dat je zelden zo ervaart in het theater." / "Wat het leven de moeite waard maakt. Avonden zoals deze."

Theaterkrant: "*Every Brilliant Thing* is humoristisch en ontroerend, ontregelend en intiem."

★★★★ de Volkskrant: "Bram Suijker overrompelt. Hij pakt zijn publiek bij de kladden en pakt het met zijn charme in".

/ "In de handen van de innemende Van den Dop en de losse, intuïtieve regie van Erik Whien ondergaan we een inspirerende achtbaan van emoties".

★★★★ NRC: "Bram Suijker speelt de monoloog onstuimig en energiek. Tamar van den Dop beheerst en gefocust. Beide adaptaties raken je diep." / "In de sober ingestoken, trefzekere regie van Erik Whien is *Every Brilliant Thing* een intiem en troostrijk kleinood."

★★★★ Scènes: "Aan het eind zijn veel mensen ontroerd. Het leven is de moeite waard. Dat laat deze voorstellings heel erg mooi zien."

Vlakke vloer: Happy Days

Na zijn bejubelde uitvoeringen van *Wachten op Godot* (2009), *Eindspel* (2019) en *Krapps laatste band* (2020), bracht regisseur Erik Whien dit seizoen wederom een stuk van Samuel Beckett naar het toneel: *Happy Days*. Het werd een lichtvoetig en optimistisch verhaal over levenslust

en zingeving, maar ook over eenzaamheid, lichamelijke aftakeling en groeiende geestkracht.

In *Happy Days* zien we Winnie (Antoinette Jelgersma) die tot haar middel vastzit in een berg zand. Alles wat ze nodig heeft, is in de buurt: een grote handtas, wat persoonlijke spulletjes en haar man Willie (René van 't Hof). Ondanks haar benarde positie is ze vastbesloten om het leven vol optimisme te bekijken. Zelfs wanneer ze langzaam wegzakt en het zand tot haar kin komt, blijft ze praten, mijmeren en zichzelf en Willie herinneren aan gelukkiger dagen.

Beckett schreef een wonderlijke tekst vol levensdrift en humor. Winnie ervaart constant haar eigen vergankelijkheid en die van de wereld om haar heen. Ze is bang haar verstand te verliezen en uiteindelijk alleen achter te blijven. Voortdurend zoekt ze naar hoop in de duisternis en naar de liefde waar ze tot het eind in gelooft.

Reacties:

★★★★ NRC: "Erik Whien brengt opnieuw formidabele Beckett." / "Als Winnie levert Antoinette Jelgersma een grootse prestatie af." / "René van 't Hof speelt ronduit geweldig."

★★★★ Trouw: "*Happy Days* is bij Whien een liefdevol en kwetsbaar duet in een wereld die ophoudt." / "René van 't Hof is meesterlijk in die bijna woordeloze rol."

Theaterkrant: "Jelgersma maakt van haar solo een lofzang op het leven, een liefdesgedicht."

Vlakke vloer: De jaren

De jaren is de Europese bestseller van de Franse schrijfster Annie Ernaux, winnaar van de Nobelprijs voor de literatuur 2022. De all-female cast, bestaande uit ensemble-acteurs Mariana Aparicio, Tamar van den Dop en June Yanez, aangevuld met Hannah Hoekstra en Nettie Blanken, vertelt gezamenlijk het leven van één vrouw, tegen de achtergrond van een in hoog tempo veranderende wereld. Aan de hand van foto's, songs en nieuwsberichten vertellen ze over emancipatie, vrouw-zijn, seksualiteit, klassenverschillen en individuele kansen. Door één leven te volgen, zien we de tijd voorbijtrekken. De hyperpersoonlijke geschiedenis van een Franse vrouw wordt zo onderdeel van de collectieve herinneringen aan het naoorlogse West-Europa.

Na een zeer succesvolle reeks voorstellingen in 2022 werd *De jaren* geselecteerd voor het Nederlands Theater Festival (TF) 2023 als een van de meest indrukwekkende voorstellingen van afgelopen seizoen.

Het was de meest genoemde voorstelling in alle 'theaterlijstjes'. Mariana Aparicio won voor haar rol de prestigieuze Theo d'Or, de prijs voor meest indrukwekkende vrouwelijke hoofdrol.

De jaren speelde in het kader van TF zes keer. Evenals het jaar ervoor waren deze speelbeurten binnen zeer korte tijd uitverkocht. Ook het voorprogramma, waarin

zowel werd gesproken over het werk van Annie Ernaux als over het collectieve versus het hyperpersoonlijke, was elke avond druk bezocht. Wegens het grote succes komt *De jaren* in 2024 terug naar de Nederlandse theaters, dan als coproductie met Internationaal Theater Amsterdam.

Reacties:

De Nederlandse Toneeljury: "In *De jaren* voltrekt zich in handen van Eline Arbo niets minder dan theaterlijke magie. Vijf actrices tekenden voor de hoofdrol in deze biografie van een westerse vrouw. Alle vijf vertolken een andere levensfase en figureren in elkaars levensfasen. Seksueel ontwaken, eerste stappen op de arbeidsmarkt, het moederschap, het persoonlijke is politiek in deze feestelijke taal- en acteerexplosie."

★★★★★ Volkskrant: "Een opmerkelijk fysieke toneelbewerking die via nostalgie, verdriet en veel humor tot een bijzondere catharsis leidt."

Theaterkrant: "Arbo toont zich andermaal de beste ensembleregisseur van Nederland."

★★★★★ Trouw "'Gewone vrouw' Annie Ernaux vormt broodnodige aanvulling op mannelijke theatercanon."

Cultureel Persbureau: "Het is zo gruwelijk mooi, weer een hoogtepunt in de Nederlandse theatergeschiedenis."

Juryrapport Theo d'Or: "Voor de jury sprong één vertolker er bovenuit en dat is Mariana Aparicio. Vanaf het begin lijkt zij samen te vallen met wat er op scène wordt verbeeld, of ze nu in het centrum van de aandacht staat of daarbuiten."

Vlakke vloer: Tom Pain

In het kader van HNT speelt altijd (2020-2021) maakten Eric de Vroedt en Bram Coopmans gedurende de lockdown van 2020 de solovoorstelling *Tom Pain*. De productie werd vanwege de pandemie maar een beperkt aantal keer voor een klein publiek gespeeld. Ondanks de lastige werk- en presentatieomstandigheden werd de voorstelling lovend ontvangen, met name vanwege het acteren-op-het-hoogste niveau van Bram Coopmans. Dit werd ook gezien door de toneeljury, die hem nomineerde voor de Louis d'Or.

Sommige mensen zijn voor het geluk geboren. Tom Pain hoort niet bij die mensen. Hij worstelt met zijn zoektocht naar geluk en deelt zijn onalledaagse kijk op het leven. Terwijl hij de zaal probeert te entertainen kijkt terug op zijn rottige jeugd, de dood van zijn hond en een verloren liefde.

In het Paradijs, de kleinste zaal van Het Nationale Theater op de zolder van de Koninklijke Schouwburg, vond *Tom Pain* een ideaal onderdak. Dicht op de huid van het publiek was Bram Coopmans nog ontregelender, angstaanjagender, tederder en ontroerender. Het spelen van solo's op deze plek is zo goed bevallen, dat we in de nieuwe kunstenplanperiode meer soloproducties gaan

ontwikkelen, onder de programmalijs *HNT speelt alleen*.

Reacties:

★★★★ Volkskrant: "Bram Coopmans verricht een ware krachttoer. Tom Pain is angstaanjagend maar toch ook grappig."

★★★★ Telegraaf: "Pareltje om je op te verheugen." Theaterkrant (keuze van de criticus): "Monologen zijn wellicht de meest verraderlijke theaterlijke vorm: ze hebben alleen een kans van slagen met een écht goede tekst en een écht goede acteur. En wat dat betreft slaagt *Tom Pain* ruimschoots."

Jury VSCD Toneelprijzen 2020-2021: "Coopmans speelt een venijnig spel tussen aantrekken en afstoten, waarbij hij op slinkse wijze steeds net dat schijntje affectie toont waardoor je als bezoeker geïntrigeerd blijft kijken."

Grote zaal: Disgraced

Het Nationale Theater ondersteunt in de kunstenplanperiode 2021-2024 het werk van Saman Amini en zijn stichting Black Sheep Can Fly. Na de coproductie *A seat at the table* en enkele kleinere projecten waaronder een writer's room, coproduceerden wij in 2023 de grotezaalvoorstelling *Disgraced*. Black Sheep Can Fly had als hoofdproducent de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van het artistieke concept, de productie en de tournee. Het Nationale Theater leverde de regisseur (Eric de Vroedt), drie acteurs (Rick Paul van Mulligen, June Yanez en Charlie Chan Dagelet als gastactrice) en de vertaling (door HNT-dramaturg Karim Ameur).

Succesvol topadvocaat Amir Kapoor heeft het helemaal voor elkaar. Het leven lacht hem toe, hij is dol op zijn vrouw en een grote promotie is binnen handbereik. Maar als Amir zijn nicht de helpende hand biedt bij een strafzaak tegen een moslim, ontspoord niet alleen zijn carrière, maar ook zijn privéleven. Op een avond houdt hij samen met zijn vriendin Emily, die kunstschilder is, een etentje voor een bevriende collega en haar man. Het feestelijke diner loopt uit de hand als het gesprek komt op religie, ras en de rol van geweld. Gaandeweg dringt het tot Amir door dat zijn mooie leven een grote façade is. Heeft hij zijn ware identiteit verloochend door een Westers ideaalbeeld van geluk na te jagen? De beschuldigingen vliegen over en weer, maskers gaan af en aan het eind van de avond is Amirs leven voorgoed veranderd.

Disgraced roept de indringende vraag op of we ons ooit kunnen losmaken van onze afkomst – een vraag die nu misschien wel actueler is dan toen het stuk werd geschreven in 2013. Saman Amini verplaatste de handeling in zijn bewerking van de Verenigde Staten naar Amsterdam-Zuid, wat de herkenbaarheid vergrootte. Toen kort na de première de Gaza-oorlog uitbrak, werd de discussie tussen het Joodse personage Isaac en de afvallige islamiet Amir pijnlijk actueel.

Reacties:

★★★★ NRC Handelsblad: "Anderhalf uur genieten van hogeschool acteren, een hoog tempo en een geolied ritme."

★★★★ De Volkskrant: "Sterk samenspel van de imperfecte personages."

Theaterkrant: "De tragiek van het personage, dat worstelt met de onmogelijkheid zich te ontdoen van bepaalde invloeden die zijn achtergrond op zijn hele leven heeft, is, belichaamd door Amini, wreed en hartverscheurend."

Projecten

- In het kader van het landelijke programma Theater na de Dam maakten we een nieuwe editie van *De Laatste Getuigen*. Dit jaar vertelden we in de Koninklijke Schouwburg over de 'vergeten Holocaust' op de Roma en Sinti, een verhaal dat ook voor veel Hagenaars onbekend is. Erna van den Berg maakte het script, Eric de Vroedt tekende voor de regie.
- Voor de tweede keer maakten we een productie in het kader van de landelijke Indië-herdenking op 15 augustus. Melissa Knollenburg schreef de nieuwe tekst *Archipelago*, die werd geregisseerd door Chyramain van Kempen. De voorstelling werd gespeeld door Esther Scheldwacht, Billy de Walle en Moos de Walle.
- Programmamaker Paul Slangen maakte de avond *Europa is HOT* in samenwerking met het Huis van Europa. Hiervoor schreef Maxine Palit de Jongh een nieuwe tekst, geregisseerd door Bram Coopmans en gespeeld door Soumaya Ahouaoui en Hein van der Heijden. Rond *Laagland* ontwikkelde Slangen in Eindhoven en Den Haag *Gaafland*, een project waarbij burgers en lokale politici de voorstelling bezochten en in gesprek gingen over geslaagde en mislukte participatietrajecten in hun gemeente.
- Na het succes van *Dichter bij Leedvermaak* (2022) maakten programmamakers Laura van Zuijlen en Joni Zwart de poëzieavond *Dichter bij Laagland*. In het decor van de voorstelling lazen dichters, acteurs en theatermakers, muzikaal begeleid door Spinvis en Saartje van Camp, gedichten die reflecteerden op thema's uit de voorstelling. Eric de Vroedt regisseerde de avond.

Prijzen en nominaties

- *De jaren* geselecteerd door de toneeljury van TF
- Theo d'Or voor Mariana Aparicio (*De jaren*)
- Nominatie Theo d'Or voor Yela de Koning (*Coriolanus*)
- Prijs van de kritiek voor Romana Vrede

HNTjong

Sinds 2013 heeft HNTjong zich een unieke positie verworven in het Nederlandse theaterlandschap. Als BIS-jeugd- en jongerentheatergezelschap binnen Het Nationale Theater kan HNTjong producties en projecten realiseren op een schaal die voor weinig jeugdtheatergezelschappen is weggelegd. We werken met nieuw geschreven teksten en radicale bewerkingen van klassiekers: verhalen die je horizon verbreden, je bewustzijn vergroten en je identiteit vormgeven. Gericht op een publiek van jonge mensen die zich beginnen te verhouden tot de wereld om hen heen.

Twee inhoudelijke beleidslijnen zijn bepalend: de familievoorstellingen en jongerenproducties. De familievoorstelling richt zich op een gemixt publiek van kinderen en volwassenen. Met titels als *Erik of het klein insectenboek* brengen we verhalen voor het hele gezin naar de grote zaal. Voor jongeren ontwikkelen we een *coming of age*-lijn met *Queer Planet* en *Let's talk about sex*. Steeds weer merken we de grote behoefte van programmeurs en publiek aan theatervoorstellingen voor *young adults*: voorstellingen met actuele thema's, filmisch gemonteerd, in een brutale fysieke stijl. Hiernaast maken we kleinere voorstellingen voor het vlakke vloer circuit en voor scholen. Voor het primair onderwijs maken en spelen we kleine, interactieve klassenvoorstellingen op scholen. Het is essentieel om kinderen op scholen in aanraking te brengen met theater. Deze lijn van voorstellingen kunnen we echter alleen maken dankzij ruimhartige ondersteuning van diverse fondsen en stichtingen. Speciaal voor kleuters maakte Noël Fischer de klassenproductie *Allemaal Beestjes*. De samenwerking met het Rotterdamse theater- en dansgezelschap MAAS leidde tot de klassenvoorstelling *Wij zijn de stad*, een coproductie die naar meer smaakt in de toekomst.

HNTjong werkt vanuit een integrale aanpak, waarin educatie, participatie en actualiteit in het artistieke project samenkomen. Dit is alleen mogelijk binnen Het Nationale Theater: hier hebben we de menskracht om vanuit diverse disciplines aan het totaalproject te werken en de theaters te ondersteunen in het benaderen en bereiken van jongeren. Zo kunnen wij in continuïteit opereren en vóór de boogde première datum een breed draagvlak creëren voor een voorstelling. Door duurzame partnerschappen op te bouwen met theaters en scholen bereiken we een optimale impact.

In 2023 vierde HNTjong trots het tienjarig bestaan. In die tien jaar maakten we op alle vlakken een grote ontwikkeling door. Zeker de laatste drie jaren waren intens: terwijl HNTjong op het punt stond artistiek te gaan 'oogsten' met onder meer de grote marathon *Trojan Wars*, bracht de coronapandemie alle openbare activiteiten

vanaf 2020 tot stilstand. De gevolgen waren tot eind 2022 voelbaar, maar toen begon het (jonge) publiek weer terug te komen naar de podia. Ook scholen deden enthousiast mee, al is ook de druk op het onderwijs na corona duidelijk voelbaar. In 2023 hadden we gelukkig weer drukbezette, regelmatig uitverkochte voorstellingen en een mooie landelijke zaalbezetting. Onze voorstellingen mochten rekenen op een hoge waardering van publiek en pers. Met name de kwaliteit van de producties voor jongeren wordt landelijk herkend en erkend. Het spectaculaire visuele design van de grotezaalfamilievoorstelling *Erik of het klein insectenboek* (coproductie met Stadsschouwburg Utrecht en Illusionary Rockaz Company) werd bekroond met een Zilveren Krekel. Ook de jeugdproductie *Stom* ontving een Zilveren Krekel. Rick Paul van Mulligen kreeg voor de young adultsvoorstelling *Queer Planet* de Arlecchino. Het was – na de Louis d'Or 2022 voor Bram Suijker in *Trojan Wars* – de tweede keer dat een acteur in een voorstelling van HNTjong in regie van Noël Fischer op het theatergala een VSCD-acteursprijs ontving, een unicum binnen jeugd- en jongerentheater.

HNTjong bestaat uit een zeskoppig team, onder artistieke leiding van Noël Fischer en zakelijke leiding van Anne-Marie Geldhof. Alle medewerkers zijn vanuit hun eigen expertise (productie, educatie, marketing, dramaturgie) gespecialiseerd in jeugd- en jongerentheater en binnen Het Nationale Theater actief voor HNTjong. HNTjong maakt gebruik van de faciliteiten en mogelijkheden van Het Nationale Theater en betaalt een percentuele bijdrage aan de organisatie. HNTjong is artistiek autonoom en beheert een eigen productiebudget. Noël Fischer treedt op als mentor van makers bij HNTjong (en soms daarbuiten) en biedt artistieke begeleiding met dramaturg Martine Manten die schrijvers en regisseurs coacht. In 2023 rondde Casper Vandeputte en Eva Line de Boer hun engagement af als midcareer makers bij HNTjong. Casper gaat verder als één van de artistiek leiders van BIS-gezelschap Theater Utrecht, waar hij ook theater voor jongeren zal maken. Hij blijft wel als schrijver aan HNTjong verbonden. Eva Line de Boer wordt per 2025 artistieke leider van theatergezelschap Suburbia in Almere. HNTjong is ongelooflijk trots dat we deze inmiddels bewezen talenten een aantal jaren hebben mogen koesteren en konden bijdragen aan hun ontwikkeling. Een volgende generatie staat al in de startblokken.

Producties van HNTjong zitten dicht op de huid van de tijd en ons jonge publiek. Soms zorgt dat voor rumoer en onrust in de zaal. Zo leidde bezoek aan *Queer Planet* tot luidruchtig protest en discussie onder jongeren

over gender, queerness en identiteit. Bij sommige schoolvoorstellingen van *Let's talk about sex* ontstond rumoer vanwege de thematiek, sommige scholen trokken onder druk van bezorgde ouders uit voorzorg het voorstellingsbezoek terug. Deze ophef trok geregeld de aandacht van de pers, maar onderstreept vooral de urgentie van ons werk voor de doelgroep. Het vraagt om zorgvuldige aandacht voor ons publiek, onze makers en onze medewerkers.

Label	Titel
Grote zaal familievoorstelling	Erik of het klein insectenboek
Vlakke vloer 8+ jeugdvoorstelling	STOM
Vlakke vloer 6+ reprise in Suriname	Tori
Grote zaal young adult voorstelling	Let's talk about sex
Vlakke vloer 8+ jeugdvoorstelling	Emoji Explosie
Klassenvoorstelling 4+	Allemaal beestjes
Vlakke vloer 12+ jongerenvoorstelling	Arm met een dure smaak

Grote zaal: Erik of het klein insectenboek (familievoorstelling)

Op verzoek van de Stadsschouwburg Utrecht ontwikkelde Noël Fischer een breed toegankelijke familievoorstelling voor de grote zaal: een visueel spektakel met acteurs en dansers. Bij de zoektocht naar geschikt materiaal viel de keuze op de klassieker *Erik of het klein insectenboek* van Godfried Bomans. Jibbe Willems schreef een 'remix' van dit beroemde kinderboek. Nieuw was de focus op milieuproblematiek en insectensterfte. Door de covidpandemie kwam de productie twee jaar later uit dan oorspronkelijk gepland.

Erik is een fantasierijk jongetje dat gefascineerd is door insecten. Als hij plotseling krimpt tot het formaat van een vlieg komt hij terecht in het stadspark. Hier beleeft hij bizarre avonturen tussen grassprietten die hoger zijn dan huizen. In deze wonderlijke wereld lijken de insecten verdacht veel op mensen. Erik ontmoet pinnige wespen, een zorgeloze eendagsvlieg, een activistisch lieveheersbeestje, raakt verstrikt in een spinnenweb, wordt gered door een kakkerlak en slaapt in het pension voor beestjes op de vlucht. Ondertussen verkeert de

insectenwereld in rep en roer, want de vervuiling groeit, overal ligt afval, asfalt rukt op en de insectenpopulatie neemt af. Er wordt een beroep gedaan op Erik die een heldenrol pakt!

Regisseur Noël Fischer werkte voor *Erik of het klein insectenboek* samen met de Utrechtse choreograaf Shailesh Bahoran (Illusionay Rockaz Company). Videokunstenaar Catherina Scholten maakte op groot formaat videowall een weergalozige geanimeerde insectenwereld. Met een bewegend toneelbeeld van zetstukken en prachtig gemaakte insectenkostuums (Sacha Zwiers) ontstond voor de ogen van het publiek een doorgaande *roadmovie*. De voorstelling speelde de hele kerstperiode 2022 in Utrecht en ging aansluitend op een lange landelijke tournee. De voorstelling bereikte veel publiek. Tijdens het Theatergala ontving het ontwerpersteam een Zilveren Krekel voor hun uitmuntende ontwerp voor deze visueel spectaculaire voorstelling.

Reacties:

De Volkskrant: "*Erik of het klein insectenboek* is door zijn fenomenale vormgeving een genot om naar te kijken"

Theaterkrant: "Blikvangers zijn de eclectische kostuums van Sacha Zwiers, waarmee ze de acteurs tot kruipen, rollen of krioelen dwingt."

NRC Handelsblad: "De geweldige cast krijgt de ruimte om van iedere scène een feestje te maken."

Vlakke vloer: STOM (8+)

Als zoon van een kinderpsycholoog was regisseur Casper Vandeputte al jong geïntrigeerd door de verhalen uit zijn vaders praktijk. Het idee voor deze voorstelling ontstond naar aanleiding van de casus van een kind dat ineens ophield met praten. *STOM* gaat over geen woorden kunnen geven aan je binnenwereld, over een trauma waarvan je niet eens weet dat het bestaat. Inhoudelijk was deze productie speciaal omdat traumaverwerking in het jeugdtheater zelden een thema is.

Er is iets mis met Ziggy. Ze praat niet meer. Niks. Geen woord. En niet dat ze het niet kan. Ze kan hartstikke goed praten, je had haar eens moeten horen. Maar nu zegt ze dus niks meer. Waarom? Zegt ze niet. Hoe lang nog? Zegt ze ook niet. Intussen gaat ze gewoon naar school, feestjes, muzikles, maar helemaal in stilte. Hoe heb je een gesprek met iemand die niks terugzegt? Is het dapper of loopt ze aandacht te trekken? Heeft ze een zeldzame ziekte? Heeft ze iets vreselijks meegemaakt? Of moet ze gewoon een beetje normaal doen? Haar beste vriendin, haar ouders, de psycholoog waar ze naartoe moet, nou ja, eigenlijk iedereen heeft er iets over te zeggen. Maar Ziggy niet. Die zwijgt. Ook als haar ouders wanhopig worden, ook als haar vrienden geen zin meer hebben om iets met haar te doen. Wat als Ziggy helemaal

nooit meer iets zegt?

De heldere toneeltekst van Vandeputte ontrolde zich als een detective. Met de personages ging het publiek op zoek naar wat er echt aan de hand is. In de simpele setting van een spreekkamer van een psycholoog (ontwerp: Julian Maiwald) ervaren we wat de impact van een groot verzwegen verdriet kan zijn. Fantastisch spel, grootse emoties en een beroep op empathisch vermogen zorgden ervoor dat deze productie een gevoelige snaar raakte bij het publiek. *STOM* werd bekroond met een Zilveren Krekel.

Reacties:

★★★★ NRC Handelsblad: “*Stom* is een hartverscheurend pleidooi voor het tonen van kwetsbaarheid”

★★★★ Volkskrant: “Het slimme script van Casper Vandeputte komt op gezette tijden met een verrassende twist.”

Vlakke vloer, reprise in Suriname: *Tori* (6+)

Tori is gebaseerd op het gelijknamige boek van Brian Elstak i.s.m. Karin Amatmoekrim. Het werk van beeldend kunstenaar Elstak was te zien in het Stedelijk Museum, siert op albumcovers en hij werkte mee aan videoclippen van internationaal bekende hiphopartiesten. In 2018 werd het boek *Tori* bekroond met de Zilveren Penseel. Schrijver Maarten van Hinte en regisseur Marjorie Boston van RIGHTABOUTNOW INC. bewerkten het in 2020 tot een spannende voorstelling, waarin theater samenkomt met animatie en met live DJ beats. Op NPO Zapp was een registratie van *Tori* te zien in de vorm van een speciale televisiefilm.

De vader van de moedige mensenkinderen Cel, Bones en Zi is de reuzenschildpad Jean-Michel. Hij is een echte ‘tori-man’, een verhalenverteller: wanneer hij vertelt, valt de hele wereld stil om te luisteren. Als blijkt dat Vos akelige plannen heeft met Jean-Michel, gaan Cel, Bones en Zi op pad om hun vader te helpen. Ze zijn gewapend met een potloodzwaard waarmee je tekeningen levend maakt, een ijzersterk Colossus-schild waarmee je onkwetsbaar bent en een raadselachtige tijgerklauw die je de kracht van honderd tijgers geeft. Zijn ze opgewassen tegen de handlangers van de kwaadaardige Vos?

Op initiatief en met inspanningen van The Back Lot (Suriname) en met steun van Fonds voor Podiumkunsten realiseerden we begin juli 2023 een reprise van *Tori* in Suriname. In Theater onstage ontvingen we zo’n 2.000 bezoekers. Het publiek bestond uit schoolgaande kinderen vanuit regulier en speciaal onderwijs uit Paramaribo en Moengo, kinderen uit kindertehuizen, senioren uit verzorgingstehuizen, een vertegenwoordiging van de Nederlandse Ambassade en de minister van onderwijs. Parallel aan de voorstelling ontwikkelden we met de lerarenopleiding in Paramaribo een educatieprogramma, waar onze educatiemakers i.s.m. studenten workshops gaven. De Surinaamse pers, waaronder het Jeugdjournaal, volgde de aanwezigheid van HNTjong en RIGHTABOUTNOW INC. op de voet. Dat het belangrijk was deze voorstelling te maken en spelen in Paramaribo, bleek wel uit de uitzinnige en onroerende reacties van kinderen en volwassenen. Uit dit project ontstond een mooie samenwerking met organisaties in Suriname als The Back Lot, On Stage Performing Arts en Surinaams Pedagogisch Centrum (PABO). Deze samenwerking vraagt om een vervolg in de toekomst.

Theaterkrant: “Een kleurrijke viering van het spontane en de mengvorm, griot, Sjeherazade, Marvel ineen.”

NRC Handelsblad: “Een uitbundige mix van fysiek muziektheater, hiphop en graphic novelachtige animaties.”

Grote zaal: Let's talk about sex (young adult)

Met schrijver Peer Wittenbols, vijf acteurs en popband Prins S. en de Geit maakte Noël Fischer voor jongeren de groot gemonteerde muziektheatervoorstelling *Let's talk about sex*. De voorstelling verkent beginnende seksualiteit op een positieve en swingende manier, vanuit het perspectief van young adults.

Alle popsongs gaan over liefde. Over seks gaat het veel te weinig, het blijft toch een taboe. Je krijgt geen instructie over hoe je seks moet hebben, wat je lekker vindt en hoe je daarover praat. Wat is seks eigenlijk, hoe voelt seks, verliefd en/of geil? Wil je met vrouwen, mannen, allebei of juist alleen? *Let's Talk About Sex* gaat over alles wat je altijd wil weten over seks maar waar niemand over praat. Voor iedereen die aan seks doet of er nog aan gaat doen... van knuffelseks tot *all the way*.

Dat seksualiteit voor jongeren een taboe-onderwerp bleek, bleek tijdens de schoolvoorstellingen: gierende hormonen en dansend publiek in de zaal. De Haagse electropopband Prins S. en De Geit is het afgelopen jaar uitgegroeid tot een superhippe act, die speelt op festivals als Pinkpop en Sziget en een 3FM Award won voor Beste Indie Act. Voor de voorstelling maakten zij de vetste songs, die ze tot groot plezier van het publiek live speelden terwijl acts, scenes en performances zich aaneenregen.

De Volkskrant: "HNTjong laat in deze feelgoodvoorstelling voor jongeren zien dat al dat ongemak rondom seks juist ook heel leuk kan zijn." (...) "Hilarisch is bijvoorbeeld het dadaïstische gedicht Naaktstrand,"

NRC Handelsblad: "De electropopformatie Prins S. en De Geit ondersteunt de voorstelling doorlopend. De band is het kloppend muzikaal hart van de theaterscènes, met nieuw geschreven, thematische songs."

Vlakke vloer: Emoji Explosie (8+)

Regisseur Eva Line de Boer maakte deze coproductie met haar eigen stichting als haar derde en laatste productie bij HNTjong. Het gegeven van een game en de spanning die daarbij hoort vertaalde ze naar een verhaal over een onhandig meisje, dat zich in de echte wereld moeilijk staande weet te houden.

Voor Mo loopt de spanning tijdens gym vaak hoog op. Vooral wanneer ze als allerlaatste gekozen wordt of als ze een wedstrijd verliest. Dan overvalt het haar: haar bloed begint te koken en het lijkt alsof ze ontploft van emotie. Ze voelt alle ogen op zich gericht; schaamt zich voor haar tranen en wenst dat de vloer van lava was, zodat ze zich kan teleporteren naar haar favoriete game – waar ze zich wel op haar gemak voelt. Het liefst had ze op school ook een controller om haar offline emoji's mee te besturen. 's Nachts in haar dromen gaan de gymzaal en de gamewereld steeds meer op elkaar lijken. Ze wordt achtervolgd door hypergevoelige basketballen, vuurt

tranen af op tegenstanders en gymleraar Arend verandert in de Oppereindbaas. In deze tussenwereld durft ze haar gevoelens de vrije loop te laten en gaat ze alle challenges aan. Lukt het haar om het hoogste level te bereiken én haar innerlijke angsten in de gymles aan te gaan?

Emoji Explosie werd een voorstelling als een game, met emoties als superpowers. Over omgaan met wat je voelt en hoe dit voor iedereen anders kan zijn. De makers lieten zich inspireren door interviews met kinderen over de online en offlinewereld en gaming. Het werd een visueel schitterende voorstelling met een enorme resonantie onder kinderen. De voorstelling tourde uitgebreid en werd zeer goed bezocht.

Het Parool: "*Emoji Explosie barst van de hartverwarmende momenten.*" (...) "Ayisha Siddiqi is een waanzinnige actrice die zich vol overgave, speels en dynamisch, in haar personage stort."

NRC Handelsblad: "De schitterende vormgeving van *Emoji Explosie* brengt werelden tot leven." (...) "Het geheime wapen van de voorstelling is echter Paul R. Kooij, die zowel de rechtlijnige maar goedbedoelende gymleraar als de 'eindbaas' van de game speelt. Hij vindt in beide rollen de kern van kwetsbaarheid van iemand die alles altijd op een bepaalde manier heeft gedaan maar door een jonge generatie tot verandering wordt aangezet."

Klassenvoorstelling: Allemaal beestjes (4+)

Geïnspireerd door de wonderlijke insectenwereld uit *Erik of het klein insectenboek* maakte Noël Fischer de interactieve klassenvoorstelling *Allemaal beestjes* voor de kleutergroepen in het primair onderwijs. Opzet was een ervaring te creëren in de klas waar kinderen op een aantal momenten zelf actief aan mee kunnen doen, om zo meer te leren over het geheime leven van alle kleine beestjes en diertjes om ons heen.

Twee acteurs nemen de kinderen mee op een ontdekkingsreis. Waarom steken muggen eigenlijk, hoe wordt een rups een vlinder, waarnaartoe lopen de snelwegen in een mierenhoop en wanneer wordt er nieuw leven geboren in het insectenhotel? Over pootjes en sprietjes, schildjes en vleugels, eitjes en ontpoppen, ideale verstopplekjes en lekkere hapjes, zachte velletjes en vogelnestjes. Met behulp van witte doktersjasjes transformeerde de hele klas in wetenschappers. Onder een loep werden torren en spinnen onderzocht, gingen de kleuters vliegen als een bij, en stampte de hele klas door de gangen van de school als een mierenleger om daarna onder een groot camouflagenet te luisteren naar de geluidenwereld van kleine beestjes onder de grond. Tot slot aten we levensechte slakken van snoep.

De productie wordt vanwege het grote succes in 2024 hernomen.

Vlakke vloer: Arm met een dure smaak (12+)

Schrijver en regisseur Gavin-Viano studeerde in 2020 af aan de Toneelacademie Maastricht. Hij maakt uitgesproken visuele voorstellingen over gemeenschappen en onderwerpen die in de samenleving niet goed gehoord worden. Hij assisteerde Noël Fischer bij Queer Planet en zal vanaf 2024 vaste regisseur worden bij HNTjong. Eind 2023 begon nieuw talent Gavin-Viano als schrijver/regisseur aan de jongerenproductie *Arm met een dure smaak*, over toenemende armoede onder jongeren. Dit wordt zijn eerste productie bij HNTjong.

Drie jonge mensen – Brienne, Nourdin en Shanna – dromen van een leven zonder geldzorgen. Ze zitten bij elkaar in de klas, elk met een geheim. Terwijl de ‘socials’ laten zien dat *living in luxury* echt haalbaar is, moeten de drie dealen met de ruwe realiteit. Ze doen zich rijk voor, maar *the struggle is real*. Ze presenteren zichzelf als trendsetters en smaakmakers – maar ze hopen vooral dat niemand door heeft wat er écht aan de hand is: dat ze thuis hun lunchbox niet gevuld krijgen, dat ze geen vaste veilige woonplek hebben, dat ze zich constant anders voor moeten doen. Langzaamaan ontdekken ze meer van elkaar. Ze dromen van een andere wereld, een wereld waarin ze rijk zijn. Maar steeds opnieuw worden ze ruw de realiteit in getrokken.

Als ervaringsdeskundige is Gavin-Viano doordrongen van wat opgroeien in armoede met kinderen en jongeren doet. Luxeartikelen en designkleding zijn ontzettend aantrekkelijk, maar wat als je nauwelijks eten mee naar school krijgt omdat je ouders het niet redden? Ondertussen verleiden *buy now, pay later*-apps jongeren tot het aangaan van grote schulden op jonge leeftijd. Als auteur ontwikkelde Gavin-Viano voor deze voorstelling een eigen straattaal vol slangwoorden en begrippen uit hiphop en jongerencultuur. Naast de voorstelling maakt filmmaker/videokunstenaar Isaura Sanwirjatmo aan een minidocumentaire bij *Arm met een dure smaak*, die in 2024 gereed zal komen. Deze zal ook voor educatie worden ingezet. Bij de documentaire is HNTjong uitsluitend als coproductiepartner en coach betrokken, maar wordt aanvullende financiering aangevraagd.

Prijzen en nominaties

- Zilveren Kerkel voor ontwerp *Erik of het klein insectenboek*
- Zilveren Kerkel voor *STOM*
- Arlecchino voor Rick Paul van Mulligen (*Queer planet*)

Programmering

Het Nationale Theater programmeert voor de diverse stad die Den Haag is. Altijd is artistieke kwaliteit de basis en het bereiken van een zo groot mogelijk publiek de doelstelling. De kern van onze programmering bestaat uit toneel, muziektheater, mime, opera, jeugdtheater en het gesproken woord. Programmering is meer dan de vraag “wat waar wanneer”. Programmeren is luisteren naar het publiek, kijken naar de wereld, en daarop inspelen met het beste aanbod dat voor handen is. Goede programmering bemiddelt dus tussen podiumkunstenaren, podiumkunst en publiek. Het zorgt voor een dialoog tussen kunstenaars, hun kunstwerken en de maatschappij. En het zorgt dat ze zich alle drie kunnen ontwikkelen. Als Het Nationale Theater hebben wij daarom een grote verantwoordelijkheid: Wij geven podiumkunstenaren de kans om zichzelf te ontplooiën en willen samen met hen een getalenteerd publiek creëren, dat zich verbreedt en vernieuwt.

Onze uitgangspunten bij de programmering

- Het best beschikbare aanbod is te zien op de best mogelijke plek.
- We programmeren BIS-instellingen, FPK-gesubsidieerde groepen en kwalitatief aanbod van vrije producenten.
- We programmeren zowel conventioneel als vernieuwend, zowel complex als toegankelijk aanbod.
- De programmering, de eigen producties en speciale programma's worden waar mogelijk inhoudelijk verbonden door thematische lijnen en context-programmering.
- De programmering doet recht aan de diverse samenleving. Het richt zich op jong en oud, arm en rijk, praktisch en theoretisch opgeleid, met diverse culturele achtergronden.
- Extra ruimte krijgen makers en gezelschappen die een verbinding hebben met Den Haag of typisch Haagse verhalen vertellen.
- Binnen de gehele programmering wordt ruimte gegeven aan talentontwikkeling.

De keten van zalen

Het Nationale Theater beschikt over de hele keten aan zalen: van Zaal 3 tot de lijst van de Koninklijke Schouwburg. Daarmee zijn wij dé sterke en herkenbare aanbieder van kwaliteitstoneel in Den Haag: er is sprake van een heldere lijn voor de stad en voor het land. Het Nationale Theater toont nagenoeg al het gesubsidieerde toneelaanbod op de podia waarvoor dat gemaakt is. Alhoewel wij onze zalen nadrukkelijk als geheel bezien en dus vanuit een

integrale visie programmeren, zijn er daarbij per locatie accentverschillen, die logischerwijs voortkomen uit het karakter van de gebouwen zelf en de positionering, het formaat van de podia en het aantal beschikbare stoelen.

Het vanuit één visie kunnen programmeren van de hele keten aan zalen, geeft ons de mogelijkheid makers en publiek met elkaar mee te laten groeien, of een avontuur met makers aan te gaan. Bekende makers voor de vlakke vloer waren voor het eerst op ons lijsttoneel te bewonderen. Anderen kozen juist voor de intimiteit en hedendaagse uitstraling van Zaal 3. Het is bijzonder om dergelijke kansen voor makers en publiek te kunnen benutten, dankzij een integrale visie op de programmering van een gehele keten aan zalen.

- In de *Koninklijke Schouwburg* (capaciteit 675) bieden wij naast het beste toneelaanbod voor de grote zaal ook een podium aan kwaliteitsaanbod voor een breed publiek uit andere genres, zoals cabaret, opera en theatercolleges. Stadsschouwburg Amsterdam en de Koninklijke Schouwburg zijn de twee Nederlandse schouwburgen waar de meeste toneelvoorstellingen per seizoen te zien zijn.
- In *Theater aan het Spui* (capaciteit zaal 1 350, zaal 2 160) programmeren wij de meest belangwekkende theatervoorstellingen die worden geproduceerd voor de vlakke vloer. Kwaliteit staat daarbij voorop. Wij tonen in onze programmering de diversiteit van het vlakke vloercircuit en hebben dus aandacht voor teksttoneel, moderne dans, muziektheater, mime, performance en jeugdtheater.
- In *Zaal 3* (capaciteit 80) krijgt het jongste podiumkunstantalent de kans zich voor te stellen aan het Haagse publiek. Andersom leert dat publiek de grote namen van morgen kennen. We werken in Zaal 3 samen met alle Nederlandse toneelscholen en de KABK en tonen werk van studenten, afstudeerders en makers tot vijf jaar na het afronden van hun opleiding; dwars door alle disciplines heen. Eigen programma's zijn o.a. Xizir en de Poeziebar.
- In *Het Paradijs* (capaciteit 60) programmeren wij voor de allerkleinsten (2+). Daarnaast bieden we ruimte aan initiatieven van ons ensemble en tonen wij er kleinschaliger aanbod (vaak Haags) met een literaire inslag. Ook varieté- en kleinkunstprogramma's staan in Het Paradijs op de planken.
- De zalen van *De Studio's* worden primair ingezet als werkplaats voor de totstandkoming van de eigen producties (repetities, montage, etc.) en incidenteel als locatie voor externe bespeling.

Sommige vieringen of herdenkingen vinden in meerdere of alle zalen van Het Nationale Theater plaats, zoals Theater Na de Dam op 4 mei. Ook Festivals De Betovering, Rewire en Crossing Border trekken we breder en programmeren we in meer zalen. De Poeziebar vindt maandelijks plaats in Zaal 3; de XL-versie gaat eens per jaar naar de Koninklijke Schouwburg.

De Grote Zaal (Koninklijke Schouwburg)

Voor alle locaties van Het Nationale Theater gold dat er in 2023 de nodige uitdagingen waren in het technisch bezetten van de voorstellingen. De aanhoudende arbeidskrachte op de afdeling techniek zorgde begin van het jaar voor het annuleren van voorstellingen.

We programmeerden in de Koninklijke Schouwburg een divers kwaliteitsaanbod; naast het gesubsidieerde aanbod waren ook de beste voorstellingen die in het vrije circuit worden geproduceerd te zien. We presenteerden onder meer Alida Dors, Opera2Day, Wunderbaum, Benjamin Abel Meirhaeghe, Theater Oospool en NITE. Urland speelde in februari *De Gabberopera* en keerde in december terug met *Eindtijd Revue* – twee baanbrekende producties (de ene met de gabbermuziek en de ander met snoeiharde metal) die alle mogelijkheden van het theater ontdekten. Het publiek wist na de coronajaren de weg naar het theater weer goed terug te vinden. Het zorgde voor vele uitverkochte zalen, onder meer voor de voorstellingen *De Bananengeneratie* van Char Li Chung, de theatercolleges van Dirk de Wachter en Beatrice de Graaf, *De Politieke Eindejaarsshow* van Haagsch College en de programmering rond Kerst (*Ho ho Kerstshow* van Släpstick en *Knock-Out* van Jakop Ahlbom/ISH).

Voor de tweede keer vond de finale van het Cameretten Festival in de Koninklijke Schouwburg plaats. Cabaret en comedy in de schouwburg bleek een hit met programma's van o.a. Jawad Es Soufi, Henry van Loon, René van Meurs, Paulien Cornelisse, Ronald Goedemondt en Rayen Panday. In Het Paradijs schitterde Karel de Rooij met zijn programma *Mijn Paradijs* en kwamen Yvonne Keuls & Max Douw meerdere keren terug met *Gemmetje Vicoria*.

Hoogtepunten in het programma van de Koninklijke Schouwburg in 2023 waren de prachtige voorstelling *The Golden Stool* van het Vlaamse gezelschap LOD, *Poeziebar XL* en het concert van de Haagse band NIKO, die samen met het conservatorium een geweldige mix van klassiek en pop liet horen. Het concert van NIKO en de studenten van het Haagse conservatorium was op initiatief van HNT en alléén in de Koninklijke Schouwburg te zien. Wende zorgde voor drie gedenkwaardige dagen met haar wereldklasseprogramma *The Promise*. De vieringen, zoals Keti Koti, Het Suikerfeest, Dag van de Marrons, Gnawa Festival en Amazigh Nieuwjaar, zijn belangrijke speerpunten in het programma van Het Nationale Theater.

Het Nationale Theater presenteerde haar

eigen producties natuurlijk ook in eigen huis. Speciale vermeldingen voor het indrukwekkende *Every Brilliant Thing*, waarbij het publiek op het toneel zat en *De jaren*, die na uitverkochte speelbeurten in Theater aan het Spui éénmalig in de grote zaal van de schouwburg speelde. De productie *Tijd Zal Ons Leren* van Romana Vrede en OTION –geprogrammeerd rondom Keti Koti – maakte grote indruk en was één van de producties die veel nieuw publiek naar de Koninklijke Schouwburg trok.

De vlakke vloer (Theater aan het Spui)

Voor Theater aan het Spui was 2023 een bewogen jaar. In de periode mei t/m oktober werd een grote renovatie aan het installatiewerk uitgevoerd. Dit drukte een grote stempel op de planning van het theater en zorgde ook voor een nieuwe dynamiek op de vloer, voor het publiek en het team. De herinrichting van het team, nieuwe gezichten en afgeronde opleidingen, zorgde ervoor dat het team op kracht was om het volle najaarsprogramma te draaien.

De eerste programmeringsweek na de verbouwing was er één om niet snel te vergeten. In aanwezigheid van prinses Laurentien hadden we volle zalen bij *Vecht* van Likeminds, de voorstelling over het imploderende leven van een gezin dat slachtoffer is van de toeslagenaffaire. Na de voorstelling ging de prinses in gesprek met de aanwezige slachtoffers van de toeslagenaffaire. Diezelfde week hadden we volle zalen bij Orkaters' *De plantage van onze voorouders*. Bij deze voorstelling hadden we een uitgebreid contextprogramma met op de eerste dag de Black Emancipation-serie en de tweede dag de Keti Koti-dialoogtafel o.l.v. Mercedes Zandwijken en in aanwezigheid van OCW-minister Robbert Dijkgraaf. Diezelfde week nog ontvingen we 350 Javaanse Surinamers bij *Duizend Dagen* van het jonge Rotterdamse gezelschap Lusu. Veel ontroering, herkenning en gelach in de zaal. En mét gesponsorde bara's van onze burens van Warung Mini in de foyer.

In november en december 2023 toonden we werk van vaste bespelers van Theater aan het Spui: Nastaran Razawi Khorasani, Club Gewalt, Theatertroep, Nineties, Wat we doen, Vanja Rukavina en Louis Janssens met zijn bejubelde voorstelling *Desire*. Overvolle zalen wisselden we af met minder drukke zalen. Ook hier werd de aanname bevestigd dat het publiek de weg naar het theater goed weet te vinden als de voorstelling goed wordt beoordeeld door de recensenten. De rijen tot in de toiletten bij Elina Arbo's *Prima Facie* onderschreven dit.

Het voorjaar van 2023 was iets anders dan we gewend waren door het verplaatsen van CaDance Festival naar de zomerperiode om meer dans in de buitenlucht te kunnen programmeren. We toonden *De Tempel* van huisgezelschap Firma MES. BOG. maakte een remake van hun eerste voorstelling (*BOG.2*), een indrukwekkende

toevoeging aan hun oeuvre. We hadden veel plezier bij *De Dappere Soldaat* van Steef de Jong en HNTonbeperkt maakte in samenwerking met Toneelschuur Producties deze voorstelling toegankelijk voor dove en slechthorende bezoekers.

Tijdens de sluiting van Theater aan het Spui toonden we werk van Collectief Blauwdruk en Annica Muller op het strand bij 't Puntje. Met veel publiek en veel zon was dit een prettige terugkeer op het strand, een samenwerking die we ook in 2024 voortzetten. Ook co-programmeerden we werk in Korzo, Amare en waren er locatievoorstellingen in De Helena en het Ministerie van OCW.

De vlakke vloer: Zaal 3

In 2023 bestond Zaal 3 tien jaar. Dit vierden wij uitgebreid met een feestweek in november, de week waarin Zaal 3 ook echt jarig was. We blikten niet te veel terug, maar vooral vooruit. We bouwden onze festivaltent Zaal 4 op in de tuin en programmeerden zeven dagen lang een mix van vertrouwde en nieuwe gezichten. De eerste drie dagen gaven we aan ENT, het Ensemble Nieuwe Theatermakers. Dit is een collectief van toneelschoolstudenten, pas afgestudeerden en jonge makers. Zij organiseerden gesprekken over de sector en monteerden met een afvaardiging van alle toneelscholen uit Nederland een performance die nog het meest deed denken aan de illustere 'Nacht van de Collectieven'. Er was ook ruimte voor poëzie en literatuur. De Poezieboys mochten natuurlijk niet ontbreken en op de laatste zondag van de week interviewde Kees 't Hart Toon Tellegen over zijn poëzie. Er waren optredens van Gavin-Viano, Steef de Jong en Kollektief op Kracht. We blikken met warm hart terug op deze week, die vooral in het teken stond van ons publiek.

Na de laatste coronamaatregelen konden we in 2023 ook weer de Buurtgenoten-serie hervatten. Deze serie is voor mensen uit de buurt van Zaal 3, die maandelijks met elkaar eten en aansluitend een voorstelling bezoeken. Het samen eten is voor veel alleengaanden alleen al een reden om te komen, de voorstellingen zijn vaak een *conversation piece*. En passant krijgen sommige buurtbewoners al bijna tien jaar de beste voorstellingen van jonge makers uit Nederland te zien en volgen zij hun carrières inmiddels ook in andere zalen. Deze burensérie was het afgelopen jaar voor het eerst weer op het peil van voor de pandemie. Een voorteken voor de bezoekersaantallen van de rest van het jaar, want ook die zijn aangetrokken tot het niveau van 2019.

Ook het afgelopen jaar werkten wij weer met alle toneelopleidingen van Nederland. In februari had de afdeling ArtScience van de KABK een werkweek, waarin een groep studenten *time based*-sculpturen ontwikkelde en toonde. Met de HKU uit Utrecht planden we een reeks

presentatiemomenten in van werk van afstudeerders. De AHK uit Amsterdam kwam voor maar liefst twee werkperiodes naar Zaal 3: een muziekproject met zes studenten in april en een videoproject met twaalf studenten in juni. Bijna alle afstudeerders met een eigen project vonden hun weg naar Zaal 3 voor hun eerste publieke toonmoment. ArteEZ toonde diverse projecten en scenestudies van studenten. Met ENT hebben we besloten dat we in 2024 het afstudeerfestival ENTER naar Den Haag halen: Zaal 3 en Het Nationale Theater komen daarmee nog meer op de kaart te staan als talentontwikkelingsplek van Nederland.

We gaven ook ruimte aan montages en premières van groepen jonge makers. Zo maakten Finn Borath en Boris de Klerk een nieuwe performance, waarvoor zij de Haagse Piket Kunstprijs wonnen in de categorie Toneel. Dit werk ontwikkelden wij samen met de Grey Space in The Middle, waar de tweede helft van hun onderzoek zal plaatsvinden in 2024. Joost Oomen monteerde zijn eerste solovoorstelling in Zaal 3. Hij speelde eveneens alle try-outs in Zaal 3. Raf Stekelenburg (HKU), Teuntje Post (ArteEZ), Koen ter Braak (HKU), Mika Bisschop (ArteEZ) en Mika de Pee (ArteEZ) monteerden allemaal hun afstudeerwerk in Zaal 3.

Ook in 2023 waren *De Poeziebar* van de Poezieboys, *Filosofie* in Den Haag en Kees 't Hart vaste waarden in de programmering. Kees 't Hart stopte met *Over Boeken* en startte een nieuwe serie programma's over zijn eigen liefhebberijen, uiteenlopend van Elvis Presley tot Franciscus van Assisi. In 2023 startten we ook met een nieuwe vaste waarde in Zaal 3: *XIZIR*. Dit is een nieuw interviewprogramma van Hizir Cengiz, een prijswinnende journalist uit de Schilderswijk die veel schrijft over armoede en klassenmigratie. Hij maakt een maandelijks interviewprogramma met gasten die hij bewondert.

Dit jaar was er geen Zaal 3 op De Parade, wegens het gebrek aan technici waarmee wij het hele jaar te kampen hadden. We gaven daarom een residencyperiode aan Lars Brinkman, die in een werkperiode met drie performers een tekst en performance maakte over mannelijke zachtheid. Deze opmaat vormt het vertrekpunt voor een nieuw werk, dat wij in 2024 wel op De Parade zullen laten zien.

Jeugdtheater in alle zalen

Afgelopen theaterjaar floreerde het jeugdtheater bij Het Nationale Theater. Er kwamen veel bezoekers en het artistieke niveau van de voorstellingen was hoog, met veel Zilveren en Gouden Krekkel-winnaars. We programmeerden van onze kleinste zaal (Het Paradijs, voorstellingen voor onze kleinste bezoekers) tot in de grote zaal. Bij de schoolvoorstellingen is het zoeken naar de juiste match tussen de thema's die op scholen

spelen en het aanwezige aanbod. Zo merkten we dit jaar dat onderwerpen die gaan over geaardheid, gender en seksualiteit complex zijn en extra aandacht nodig hebben.

Doorlopend in het seizoen waren er drie piekmomenten voor de vrije voorstellingen: de kerst-, voorjaars- en herftsvakantie. 2023 begon tijdens de kerstvakantie met meteen drie Zilveren Krekel-winnaars: *Nietes* van Theater Artemis & Bronks, *Als het anders loopt* van Het Houten Huis en *Erik of het klein insectenboek* van HNTjong.

We hadden een bomvolle voorjaarsvakantie met de voorstellingen *STOM* en *Bully Bully*. De reprise van *Martin Luther King* stond drie keer in een uitverkochte Zaal 1 van Theater aan het Spui. Tryater is, als het BIS gezelschap van het noorden, een vaste waarde geworden in de voorjaarsvakantie. Maar ook in het oog springende producties van zoals *LOVE XL* (Maas theater & dans) en *Het geheven vingertje* (Theater Artemis) kregen de ruimte om het Haagse en landelijke publiek voor zich te winnen.

Festival De Betovering beleefde één van zijn beste bezochte edities, met meerdere keren een uitpuilende Koninklijke Schouwburg. Dat was onder meer het geval bij *Sol bémol*. Ook kleine voorstellingen zoals *Anansi de Spin* en *De Keos van Kees* zaten stampvol. HNT zet graag de samenwerking met De Betovering voort en kijkt welke mogelijkheden er zijn om de samenwerking te intensiveren.

Naast al het aanbod voor jeugd stonden er ook jongerenproducties in onze zalen, zoals *De Nederlandse Cocainefabriek*, *Vlag*, *So Far So Good* en *Let's talk about Sex*. HNTdemotor, de jongerenredactie van Het Nationale Theater, organiseerde meerdere events voor jongeren, zoals *Pizza & Performance*.

HNTeducatie & interactie

Voor de afdeling HNTeducatie & interactie was 2023 een jaar van zelfevaluatie. We keken naar wat we de afgelopen jaren voor activiteiten ontplooiden, waar we ons publiek – jong en oud – ontmoetten en waar deze ontmoetingen betekenisvol waren. We keken naar hoe we onze producties context meegaven in inleidingen en podcasts, hoe we onze huizen en voorstellingen toegankelijk maakten voor mensen met een beperking. En we dachten na over hoe we het beste daarvan in het nieuwe kunstenplan verder kunnen uitbouwen, en afscheid kunnen nemen van wat minder goed lukt of minder urgent is. En over hoe we de samenwerkingen binnen Het Nationale Theater en daarbuiten weer verder uit kunnen bouwen. Samen sta je nu eenmaal sterker. Evalueren en plannen maken: dat doen we niet – alleen – stilzittend achter onze bureaus. Dat doen we al werkend op scholen, in studio's en theaterzalen, op locatie en dit jaar zelfs in het buitenland.

Voor scholieren en docenten

Het voorstellingsaanbod voor primair en voortgezet onderwijs werd door ruim 31.000 leerlingen uit het basis- en voortgezet onderwijs bezocht tijdens schoolvoorstellingen én reguliere voorstellingen. Het is fijn om onze zalen weer zo vol te zien! We merken dat voorstellingsbezoek voor leerlingen minder vanzelfsprekend is dan vóór corona. Daarom gaan we hierin meer investeren: we zijn vaker aanwezig bij voorstellingen en spreken met docenten over *the signs of the times* en hoe theater het curriculum en het gesprek in de klas kan versterken. Oorlogen, klimaatcrises, kansenongelijkheid, een polariserende samenleving; theater is bij uitstek een plek om samen op complexe onderwerpen te reflecteren, zonder dat je meteen een standpunt hierover hoeft in te nemen. Hoewel dat niet altijd eenvoudig is, proberen we steeds de veilige ruimte te creëren om hierover te spreken.

Bij de HNTjongproducties *Erik of het klein insectenboek*, *STOM*, *Allemaal beestjes*, *Let's talk about sex* en *Emoji Explosie* gaven we workshops op scholen in Den Haag en door het hele land. Alleen al bij *Let's talk about sex* waren dat 62 workshops. Leerlingen van het voortgezet onderwijs bezochten *Coriolanus*, *De jaren*, *Laagland* en *Happy Days*. Voorafgaand aan het voorstellingsbezoek kregen ze een inleiding en soms een theaterdag op school.

In het herdenkingsjaar 150 jaar afschaffing slavernij maakten we onder de titel *Het is tijd* in samenwerking met ITA vier *lecture performances* gebaseerd op *Tijd zal ons leren* van Romana Vrede. In juni speelden we die op voortgezet onderwijsscholen in Den Haag en Amsterdam. We dachten met jongeren na over ons gezamenlijk verleden, het verzet tegen het koloniaal- en slavernijverleden en hoe dat verleden nog steeds doorwerkt in onze huidige maatschappij. De performances werden goed ontvangen in het onderwijs en komen in juni 2024 terug.

HNTjong speelde met *Tori* een weeklang in Suriname. Educatiemaker Martha Villada Márquez reisde mee en gaf, met drie collega's, in een week tijd workshops aan 1.500 leerlingen. Ze werkten samen met studenten van de lerarenopleiding aldaar. Het was een bijzondere week, die smaakt naar een nauwere samenwerking.

Op de Johan de Witt Scholengroep geven onze theaterdocenten iedere weekdag les, in hun schoolgebouwen of in onze studio's. De samenwerking met het Haags Montessori Lyceum krijgt in het schooljaar 2023-2024 een andere vorm. We ondersteunen de theatermasters met voorstellingsbezoek en begeleiding bij presentaties. De organisatie komt helemaal in handen van de school zelf.

Onze activiteiten voor jonge bezoekers beperken zich niet tot de schooltijden: ook 's avonds en in het weekends is er veel aanbod, dat goed wordt bezocht. Groepen jongerentoneelkijkers van zes scholen bevolkten onze zalen, ze spraken met acteurs, regisseurs of voerden nagesprekken. De activiteiten van HNTdeMotor zijn dit jaar in omvang misschien wat kleiner, maar in aantal en impact resoneren ze meer. De groep jongeren groeit gestaag!

Natuurlijk vergaten we ook de leerkrachten en docenten niet. We gaven een kick-off van het nieuwe seizoen en organiseerden speciale inspiratiebijeenkomsten. Deze avonden werden vormgegeven door acteurs uit ons ensemble. We aten samen, volgden workshops en gingen naar voorstellingen.

Voor studenten

Met onze toekomstige collega's van de opleidingen Artez (artist educator) en Fontys (docerend theatermaker) werkten we in blokken waarin onze MAAK-gedachte

centraal stond. Het traject met de studenten van Artez doen we in samenwerking met ITA.

Met studenten van DAPA (ROC Mondriaan) en het NOVA college werkten we twee weken aan scènes en thema's uit *Coriolanus*. Op het programma stonden masterclasses, een ontmoeting met cast en crew en het zelf maken en presenteren van een eigen theatraal commentaar op Shakespeares klassieker.

Voor iedereen

Of je nu 14 bent of 63: we organiseren gedurende het hele jaar programma's rondom onze eigen producties, thuis in Den Haag en op tournee. Bij *Every Brilliant Thing* voerden we door het hele land nagesprekken, er waren goed bezochte interactieve voorprogramma's bij *Coriolanus* (een 'democratische' inleiding waarbij het publiek mocht meestemmen over de inhoud van de inleiding) en *Happy Days* (een Beckett-quiz). En net als voorgaande jaren organiseerden we in samenwerking met Haagse bibliotheken weer rond enkele voorstellingen *Lezen met...*, waarbij bibliotheekbezoekers samen hardop het script van een voorstelling lezen, hierover in gesprek gaan, de voorstelling bezoeken en in gesprek gaan met een van de makers.

Bijzondere projecten

- Op Prinsjesdag ontvingen we scholen uit het hele land voor de Kindertroonrede. Het project begon al ver vóór de zomer in de klassen. We konden dit opnieuw realiseren dankzij steun van de ABN AMRO foundation.
- In de week van de Dag van de Kinderrechten lieten leerlingen van vijf Haagse scholen horen en zien waar zij zich zorgen om maken. De rechten zijn er wel, maar hoe wordt ervoor gezorgd dat ze worden nageleefd? Deze dag werd mogelijk gemaakt met steun van de Gemeente Den Haag.
- Bij *Let's talk about sex* organiseerden we vier keer een succesvol *about sex*-diner. Jonge stellen, nieuwsgierigen en koppels die allang bij elkaar zijn brachten de avond in de schouwburg door. Eten, aankleding, performances, vragen in enveloppen: alles was *about sex*.
- In mei 2022 begonnen acht jongeren in het kader van Theater Na de Dam aan een bijzondere reis. Ze volgden een jaar lang het verhaal van Ellis & Bernie, twee Haagse jongeren die verliefd waren in oorlogstijd. De reis bracht hen gedurende een jaar naar Berlijn, Auschwitz, Utrecht, Amsterdam en op De Veluwe. Op 4 en 5 mei speelden de jongeren *Laten we bij het bankje beginnen* twee keer voor een volle zaal 1 van Theater aan het Spui. Het waren bijzondere dagen met bijzondere ontmoetingen: Ellis' dochter kwam met haar familie, over uit Israël, de familie van het onderduikadres was aanwezig. Door een krantenartikel

kwam de zoon van de hulp van Ellis' ouders vanuit Hellevoetsluis weer in contact met de familie. Bijzondere ontmoetingen in de foyer, maar zeker ook bijzondere ontmoetingen tussen de jongeren die reisden en speelden en de familie van Ellis & Bernie.

HNTonbeperkt

Toegankelijkheid wordt steeds meer geborgd binnen Het Nationale Theater en een vast onderdeel van onze eigen producties. In 2023 konden we ons daarom richten op verdieping en innovatie. Het was een jaar van verbinding: met onze doelgroepen, met andere culturele organisaties en met andere afdelingen van Het Nationale Theater. Op die koers gaan we in 2024 zeker verder.

Erik of het klein insectenboek

Een mijlpaal in het verbinden met onze doelgroepen was *Erik of het klein insectenboek*, met audiodescriptie toegankelijk gemaakt door Komt het Zien! De Oogvereniging, de landelijke belangenorganisatie voor blinden en slechtzienden, wilde graag haar tienjarig jubileum vieren met een bezoek aan de voorstelling. Zij kwamen met een groep van dertig mensen naar de Koninklijke Schouwburg voor een middag met een lunch, de *meet & feel* en de voorstelling. We onthaalden hen met veel feestelijkheden en kregen enthousiaste reacties. Ook expertisecentrum Koninklijke Visio kwam met een groepje naar de voorstelling. In totaal ontvingen we die middag ongeveer veertig bezoekers uit de blinde en slechtziende doelgroep, een recordaantal voor HNTonbeperkt.

Keti Koti

Voor ons contact met de dove en slechthorende doelgroep was Keti Koti een hoogtepunt. Het programma van Het Nationale Theater rond Keti Koti bevat de theatrale wandeling Den Haag en Slavernij. Sinds drie jaar wordt één van de wandelgroepen begeleid door een gebarentolk. Voor ons is dit een belangrijk moment, omdat wij hierbij het evenement toegankelijk laten maken door Doven vóór Doven. We zien dat het deelnemersaantal ieder jaar toeneemt, dit jaar wandelden er achttien mensen mee in onze groep.

Sinterklaas

Verschillende toegankelijkheidsmiddelen kwamen bij elkaar tijdens Sinterklaas in Theater aan het Spui, met een heel inclusief Sinterklaasfeest als resultaat. Na een ochtend met de leerlingen van Tyltylcentrum de Witte Vogel, inmiddels een traditie bij HNTonbeperkt, volgden twee voorstellingen met zowel gebarentolken als audiodescriptie door blindentolk Erna van den Berg. Erna zat in een tolkcabine vermomd als enorm Sinterklaascadeautje op het toneel, de gebarentolken waren gekleed als pieten. De toegankelijkheidsmiddelen

voor zowel doven en slechthorenden, als blinden en slechtzienenden waren zo volledig geïntegreerd in de voorstelling.

Every Brilliant Thing

Bij *Every Brilliant Thing* ondervonden we welke grote slagen je kunt maken als je een eigen audiodescriptieset en blindentolk in huis hebt. Erna van den Berg repeteerde als tolk mee met de acteurs, zodat de audiodescriptie naadloos aansloot bij de voorstelling – zelfs bij een interactieve voorstelling. Tijdens de voorstelling moest het publiek ook kaartjes voorlezen. Die kaartjes waren ook toegankelijk gemaakt met braille, een grotere letter en extra goed contrast. Omdat wij onze eigen audiodescriptieset hebben (met zender en ontvangers) konden we de voorstelling ook toegankelijk maken in andere speelsteden. Door ons netwerk van blindenorganisaties in te zetten en kennis van de doelgroep hielpen we de tourneetheaters bij het opbouwen van publiek en een stap te zetten in de toegankelijkheid van hun ontvangst.

Laagland

Ook bij *Laagland* ging HNTonbeperkt mee op tournee om de voorstelling toegankelijk te maken voor blinden en slechtzienenden. Erna leverde wederom live audiodescriptie en een *meet & feel*-inleiding. Voor het eerst gebruikten we een 3D-geprinte maquette van het decor om de blinde bezoekers het decor uit te leggen. Dit bleek een mooie innovatie, waarop zeer goed gereageerd werd. In Den Haag waren er meer dan twintig blinde bezoekers.

Daarnaast maakten we bij *Laagland* voor het eerst een prikkelsignalendocument. Hiermee kan een bezoeker met een lagere prikkeltolerantie zich voorbereiden op haar of zijn theaterbezoek. Dit document werd verspreid onder alle theaters waar *Laagland* speelde. In seizoen 2023-2024 maken we bij iedere volwassenproductie van Het Nationale Theater zo'n document.

HNTonbeperkt ondersteunde ook het SpeakSee-project met onze expertise. Met de technologie van SpeakSee kan gesproken tekst worden omgezet in geschreven tekst voor Doven, slechthorenden en anderstaligen. Ook dit werd voor het eerst getest bij *Laagland*. SpeakSee is een mooi voorbeeld van hoe (het gesprek over) toegankelijkheid steeds meer verankerd raakt in de volledige organisatie.

Kennisdeling

In het afgelopen jaar ontwikkelden we een training voor voorhuispersoneel. De kennis die ons team zelf de afgelopen jaren opdeed, bundelden we tot een praktisch georiënteerd programma voor het voorhuis. We spraken over de toegankelijkheid van onze gebouwen, de bejegening van onze doelgroepen en de activiteiten

van HNTonbeperkt. We gaven de training tweemaal aan medewerkers van de Koninklijke Schouwburg en eenmaal aan medewerkers van Theater aan het Spui. Ook na 2023 geven we de training structureel een paar keer per jaar, om steeds ook weer nieuwe medewerkers te bereiken.

Het Nationale Theater heeft inmiddels sectorbreed een voortrekkersrol op het gebied van toegankelijkheid. We krijgen veel vragen van andere culturele instellingen die zich door ons laten inspireren. Zo kwamen bijvoorbeeld Amare, Tryater en museum Naturalis bij ons op bezoek om kennis over toegankelijkheid uit te wisselen.

HNTdeMotor

In 2018 startte HNTeducatie & interactie een jongerenredactie. Al snel bleek dit een inspirerende vorm om de stem van een nieuwe generatie bezoekers te horen en hen op een spannende manier bij de podiumkunsten te betrekken. De jongerenredactie kreeg een vastere plek en een nieuwe naam: HNTdeMotor. Rond HNTdeMotor vormt zich een community voor jongeren die zich laten inspireren; die creatief, maatschappelijk betrokken en getalenteerd zijn; en die zich persoonlijk willen ontwikkelen. Het zijn jongeren die graag naar nieuwe verhalen luisteren, maar tegelijkertijd ook niet bang zijn om hun stem te laten klinken.

HNTdeMotor opereert vanuit twee pijlers:

- De *maatschappelijke lijn*: een podium nemen, je stem gebruiken om woorden te geven aan dat wat van belang is.
- De *theaterlijn*: het openbreken van de theaterwereld. De jongeren zien niet alleen het eindproduct dat 'af' is, maar worden ook deelgenoot gemaakt van de zoektocht van makers en het proces van het maken van voorstellingen.

In 2023 stelden we één van de jongeren aan als 'bendeleider'. De bendeleider zit wekelijks bij het team van HNTeducatie & interactie op kantoor, om zich te voeden met wat zoal binnen HNT wordt gemaakt en ontwikkeld. Tegelijkertijd zorgt dit ervoor dat HNTdeMotor meer wordt opgenomen in de organisatie.

Een aantal hoogtepunten:

- Eind seizoen 2022-2023 lanceerde HNTdeMotor we *Pizza en Performance*. Jongeren komen pizza eten en worden in groepjes meegenomen door de gebouwen van HNT langs *spoken word*, dans, singer/songwriters, cabaret en theater.
- HNTdeMotor omarmde *Melancholia: het onderzoek*. Binnen tien minuten vinden zij twintig jongeren die komen eten, kijken en praten met de makers. Oftewel: *Mee met de Motor*.

-
- HNTdeMotor organiseert clubavonden zoals *Dance the winterdip away*: een dansworkshop waarin je onder begeleiding stil staat bij je lijf en je gevoelens. Door samen te dansen maak je weer even contact met jezelf en de ander.
 - *Adopteer een voorstelling* is een terugkerend programma, waarbij jongeren eten met de cast, repetities bijwonen en voorstellingen bezoeken.

Ook andere afdelingen binnen HNT weten HNTdeMotor steeds beter te vinden. Motorleden begeleiden nagesprekken, geven rondleidingen tijdens het Spotlight festival en haken aan op de programma's van de Jongerentoneelkijkers. Het integreren van HNTdeMotor binnen de organisatie heeft grote meerwaarde voor het bouwen van een jongerencommunity en biedt de kans jongere stemmen te laten horen voor wie anders geen platform. Jongeren die zich bij HNTdeMotor aansluiten, stromen vaak door naar kunstopleidingen. Zo binden we hen niet alleen onze organisatie, maar aan de gehele sector.